New Research in Islamic Humanities Studies
Online ISSN : 2980 - 8944
https://api.lu.ac.ir/
Lorestan University

The Judicial Criminal Policy Concerning Incitement Crimes Affecting State Security in the Iraqi and Egyptian Law

Abolfath Khaleghi[1] ✉, **Ali Hamoud Karam Al-Mouzani**[2]

1. Corresponding author, Full Professor in Criminal Law and Criminology, Faculty of Law, University of Qom, Qom, Iran. Email: ab-khaleghi@qom.ac.ir
2. PhD Candidate in Criminal Law and Criminology, Faculty of Law, University of Qom, Qom, Iran. Email: aalli1992.hmwod1992@gmail.com

Article Info

Article type:
Research Article

Article history:
Received 02 April 2026
Received in revised form 06 August 2026
Accepted 08 September 2026
Available online 23 September 2026

Keywords:
Judicial Criminal Policy, Incitement, State Security, Iraqi Law, Egyptian Law

ABSTRACT

Objective: This study examines judicial criminal policy in response to the crimes of incitement that disturb state security in Iraqi and Egyptian law within the context of the contemporary era an era witnessing remarkable growth and acceleration in the instruments and means of modern technology and communications, which has given rise to novel forms of incitement distinct from earlier varieties. The research problem lies in determining the boundary between the legitimate freedom of opinion and expression, on the one hand, and inciting behaviors that constitute criminal acts disturbing the internal and external security of the state, on the other. Furthermore, the study seeks to elucidate the adequacy of criminal and judicial policy in confronting such acts while preserving the fundamental guarantees of individual rights and freedoms. The objective of the research is: to elucidate the meaning and concept of incitement disturbing state security and the basis for its criminalization in Iraqi and Egyptian law; to analyze the criminal and judicial policy adopted in confronting the various forms of incitement; to set forth the penalties and preventive measures prescribed to address this challenge; and to reveal the extent to which a balance is achieved between the requirements of guaranteeing freedom of expression and opinion and the protection of state security.

Method: The study employs a descriptive analytical and comparative method, through the analysis of relevant legal texts and the elucidation of judicial approaches and practical applications in the legal systems of Iraq and Egypt, drawing upon international instruments and resolutions pertaining to the combating of incitement to terrorism.

Results: The study has arrived at results, the most prominent of which is that the laws of Iraq and Egypt have both organized the crime of incitement through two complementary avenues: first, the general rules of criminal participation; and second, the independent and preventive criminalization of certain forms of incitement disturbing state security.

Conclusion: The study recommends the necessity of providing a more precise legal definition of incitement and its related concepts, in such a manner as to realize legal clarity and certainty and to reduce the unrestrained expansion of judicial interpretation.

Cite this article: Khaleghi, A. & Karam Al-Mouzani, A. H. (2026). The Judicial Criminal Policy Concerning Incitement Crimes Affecting State Security in the Iraqi and Egyptian Law. *New Research in Islamic Humanities Studies*, 5 (11), 1-30. https://doi.org/10.22034/api.2026.2108492.1988

© Author(s) retain the copyright and full publishing rights.
Publisher: Lorestan University.
DOI: https://doi.org/10.22034/api.2026.2108492.1988

Introduction

The fundamental problem lies in determining the nature of the boundaries between the freedom of opinion and expression protected under the constitution, on the one hand, and criminalized inciting behaviors that undermine the internal and external security of the state, on the other. The modern transformation in the means and instruments of incitement namely, the transition from traditional means to the digital environment has posed substantive, procedural, and technical challenges before judicial policy and criminal policy; for this challenge transcends the manner of establishing the material element of the criminal act and determining specific mens rea, and extends to the manner in which the judiciary characterizes specific and general texts, the adequacy of evidentiary instruments, and the adoption of preemptive preventive measures under meticulous judicial oversight an oversight that ensures the incitement, investigation, and law enforcement authorities do not exceed their bounds and do not engage in the restriction of dissenting opinion or the infringement of the fundamental guarantees of a fair trial.

Method

The study employs a descriptive analytical and comparative method, through the analysis of relevant legal texts and the elucidation of judicial approaches and practical applications in the legal systems of Iraq and Egypt, drawing upon international instruments and resolutions pertaining to the combating of incitement to terrorism.

Results

The study has arrived at results, the most prominent of which is that the laws of Iraq and Egypt have both organized the crime of incitement through two complementary avenues: first, the general rules of criminal participation; and second, the independent and preventive criminalization of certain forms of incitement disturbing state security.

Conclusion

Based on the analytical and comparative study of judicial criminal policy in response to the crimes of incitement that disturb state security in Iraq and Egypt, the research has arrived at the following conclusions:

1. The research concluded that the legislation of Iraq and Egypt has traversed a dual path in organizing incitement: the first path relies upon the general rules of criminal participation, while the second rests upon the independent and preventive criminalization of inciting acts that disturb state security.
2. The research concluded that the flourishing and expansion of technology and the transformation of the instruments and means of communication have led to a transformation in judicial policy for confronting incitement in the digital environment.
3. The research concluded that the Egyptian system is distinguished in defining the duties of specialized institutions for the expedited adjudication of terrorist and incitement

cases, whereas in the Iraqi system, the judiciary bears the authority of direct oversight over the actions and duties of the counter terrorism apparatus.

4. The research concluded that severe punishment constitutes an effective instrument of confrontation, and that preemptive security and precautionary measures are beneficial in confronting the challenge of incitement disturbing state security.
5. The research concluded that making the application of preventive and exceptional measures contingent upon reasoned judicial decisions and orders, and limited to determinate durations, constitutes the principal guarantee against the arbitrariness of the executive branch apparatuses and the safeguard and protection of the right to express opinion and legitimate criticism against exposure to punishment.

Author Contributions

All authors contributed equally to the conceptualization of the article and writing of the original and subsequent drafts.

Data Availability Statement

Data available on request from the authors.

Acknowledgements

The authors would like to thank the anonymous reviewers for their insightful comments and constructive feedback, which significantly improved the quality of this manuscript. We also extend our gratitude to our colleagues for their valuable discussions and technical support throughout this research.

Ethical Considerations

The authors strictly adhered to the highest standards of research integrity. The authors avoided data fabrication, falsification, plagiarism, and any other form of scientific misconduct.

Funding

This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

Conflict of Interest

The authors declare no conflict of interest.

پژوهش های نوین در مطالعات علوم انسانی اسلامی
شاپا الکترونیکی: ۸۹۴۴-۲۹۸۰
https://api.lu.ac.ir/
دانشگاه لرستان

سیاست جنایی قضایی در قبال جرائم تحریکِ مخل امنیت دولت در حقوق عراق و مصر

ابوالفتح خالقی[۱] ✉، علی حمود کرم الموزانی[۲]

۱. نویسنده مسئول، استاد تمام حقوق کیفری و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق، دانشگاه قم، قم، ایران. رایانامه: ab-khaleghi@qom.ac.ir

۲. دانشجوی دکتری حقوق کیفری و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق، دانشگاه قم، قم، ایران. رایانامه: aalli1992.hmwod1992@gmail.com

اطلاعات مقاله

نوع مقاله:
مقاله پژوهشی،

تاریخچه مقاله:
تاریخ دریافت: ۱۴۰۵/۰۱/۱۳
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۵/۰۵/۱۵
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۶/۱۷
تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۷/۰۱

کلیدواژه‌ها:
سیاست جنایی قضایی،
تحریک،
امنیت دولت،
حقوق عراق،
حقوق مصر

چکیده

هدف: این پژوهش به بررسی سیاست جنایی قضایی در قبال جرائم تحریکِ مخل امنیت دولت در حقوق عراق و مصر در بستر عصر حاضر می‌پردازد؛ عصری که شاهد رشد و شتاب چشمگیر در ابزارها و وسایل فناوری و ارتباطات نوین است و این امر به پیدایش صورت‌های نوینی از تحریک انجامیده که با گونه‌های پیشین متفاوت‌اند. مسئله پژوهش در تعیین مرز میان آزادی مشروع عقیده و بیان از یک‌سو، و رفتارهای تحریک‌آمیزی که اعمال مجرمانه مخل امنیت داخلی و خارجی دولت به شمار می‌آیند ازسوی‌دیگر، نهفته است؛ افزون بر این، پژوهش در پی تبیین میزان کفایت سیاست جنایی و قضایی در مقابله با این اعمال، همراه با حفظ تضمین‌های بنیادین حقوق و آزادی‌های فردی است. هدف پژوهش عبارت است از: تبیین معنا و مفهوم تحریکِ مخل امنیت دولت و مبنای جرم‌انگاری آن در حقوق عراق و مصر؛ تحلیل سیاست جنایی و قضایی اتخاذشده در مقابله با اشکال گوناگون تحریک؛ بیان مجازات‌ها و تدابیر پیشگیرانه مقرر برای رویارویی با این چالش؛ و آشکارساختن میزان تحقق توازن میان اقتضائات تضمین آزادی بیان و عقیده و حمایت از امنیت دولت.

روش پژوهش: پژوهش با روش توصیفی–تحلیلی و تطبیقی و از رهگذر تحلیل متون قانونی مرتبط و تبیین رویکردهای قضایی و کاربست‌های عملی در نظام‌های حقوقی عراق و مصر، و با بهره‌گیری از اسناد و قطعنامه‌های بین‌المللی مرتبط با مبارزه با تحریک به تروریسم انجام شده است.

یافته‌ها: پژوهش به نتایجی دست یافته که برجسته‌ترین آن‌ها این است که قوانین عراق و مصر هر دو جرم تحریک را از رهگذر دو مسیر مکمل سامان داده‌اند: نخست، قواعد عمومی مشارکت جزایی؛ و دوم، جرم‌انگاری مستقل و پیشگیرانه برخی اشکال تحریکِ مخل امنیت دولت.

نتیجه‌گیری: پژوهش ضرورت ارائه تعریفی قانونی و دقیق‌تر از تحریک و مفاهیم مرتبط با آن را توصیه می‌کند، به‌گونه‌ای که وضوح و قطعیت حقوقی را محقق سازد و از گسترش بی‌ضابطه تفسیر قضایی بکاهد.

استناد: خالقی، ابوالفتح و کرم الموزانی، علی حمود. (۱۴۰۵). سیاست جنایی قضایی در قبال جرائم تحریکِ مخل امنیت دولت در حقوق عراق و مصر. *پژوهش های نوین در مطالعات علوم انسانی اسلامی*، (۱۱) ۵، ۳۰-۱. https://doi.org/10.22034/api.2026.2108492.1988

ناشر: دانشگاه لرستان.

© نویسندگان.

DOI: https://doi.org/10.22034/api.2026.2108492.1988

مقدمه

مسئله اساسی در تعیین ماهیت مرزهای میان آزادی عقیده و بیانِ مصون به موجب قانون اساسی، و رفتارهای تحریک‌آمیزِ جرم‌انگاری‌شده‌ای که امنیت داخلی و خارجی دولت را مخدوش می‌سازند، نهفته است. تحول نوین در وسایل و ابزارهای تحریک یعنی گذار از وسایل سنتی به محیط دیجیتال چالش‌هایی ماهوی، شکلی و فنی را پیش روی سیاست قضایی و سیاست جنایی نهاده است؛ زیرا این چالش از چگونگی احراز عنصر مادی فعل مجرمانه و تعیین سوءنیت خاص فراتر می‌رود و به چگونگی توصیف متون خاص و عام از سوی دستگاه قضایی، میزان کفایت ابزارهای اثبات، و اتخاذ تدابیر پیشگیرانه پیش‌دستانه تحت نظارت دقیق قضایی نیز گسترش می‌یابد؛ نظارتی که تضمین کند نهادهای تحری، تحقیق و ضابطان از حدود خود فراتر نروند و به محدودسازی عقیده مخالف یا تعرض به تضمین‌های بنیادین دادرسی منصفانه نپردازند.

اهداف پژوهش

این پژوهش در پی تحقق اهداف زیر است:

۱. چارچوب‌بندی مفهوم و معنای تحریکِ مخل امنیت دولت و مبنای جرم‌انگاری آن در حقوق عراق و حقوق مصر.

۲. آشکارساختن ابعاد سیاست جنایی قضایی در مقابله با اشکال نوین تحریک، به‌ویژه تحریک دیجیتال.

۳. آشکارساختن ابعاد سیاست قضایی از آن حیث که چارچوبِ تضمین‌کننده سازگاری میان الزامات صیانت از آزادی‌های فردی و حفظ امنیت دولت است.

اهمیت پژوهش

اهمیت پژوهش از آن روست که به موضوعی مهم و بسیار خطیر می‌پردازد که قوانین کیفری، حقوق اساسی و حقوق بشر در آن با یکدیگر تلاقی می‌یابند؛ افزون بر اینکه سازوکارهای اجرایی، رویه‌های قضایی و نهادهای مسئول مبارزه با تروریسم را در هر دو کشور عرضه می‌کند.

پرسش‌های پژوهش

الف) پرسش اصلی

سیاست جنایی قضایی در قبال جرائم تحریکِ مخل امنیت دولت در حقوق عراق و مصر چیست؟

ب) پرسش‌های فرعی

۱. قوانین کیفری مرتبط با جرم‌انگاری پیشگیرانه و ماهوی تحریک در عراق و مصر کدام‌اند؟

۲. مجازات‌ها و اقدامات تأمینی و پیشگیرانه مقرر برای جرائم تحریک در هر دو نظام تقنینی کدام‌اند؟

روش پژوهش

پژوهش بر روش توصیفی تحلیلی و روش تطبیقی تکیه کرده است، چراکه این روش با ماهیت پژوهش سازگار است.

درآمد

این بخش به تبیین چگونگی شکل‌گیری واکنش قضایی در قبال جرائم تحریکِ مخل امنیت دولت در تجربه‌های عراق و مصر می‌پردازد و بر پویایی خطر و دگرگونی منابع آن تمرکز دارد. این امر شامل تدقیق کلیدهایی است که توصیف قضایی بر آن‌ها تکیه دارد، همچون علنی‌بودن، سوءنیت خاص، رابطه سببیت و معیار خطر اجتماعی، همراه با تمایز میان گفتار مباح و گفتاری که چون به ابزاری برای واداشتن به ارتکاب فعل بدل شود، مصونیت خود را از دست می‌دهد. متن حاضر در پی خوانشی متوازن است که وضوح قواعد جرم‌انگاری را همراه با حفظ تضمین‌های اصل قانونی بودن و آزادی عقیده تضمین کند. این مهم از رهگذر دو مسیر محقق می‌شود: نخست، قواعد حقوقی تحریک مستقیم و غیرمستقیم در محیط‌های سنتی و دیجیتال عرضه می‌شود؛ و دوم، ضمانت‌اجراهای مترتب بر عناصر جرم بررسی می‌گردد. هدف، برجسته‌ساختن تأثیر متون قضایی و چگونگی اعمال آن‌ها در ارزیابی خطر و تنظیم ابزارهای اثبات است، به‌گونه‌ای که بازدارندگی مؤثر را بدون تعرض به حقوق افراد محقق سازد.

گفتار نخست: قوانین کیفری مرتبط با تحریک در عراق و مصر

هدف این بخش تبیین چارچوبی است که قواعد کیفری مرتبط با تحریکِ مخل امنیت دولت در عراق و مصر در آن سامان می‌یابند، با تمرکز بر وضوح تعریف و دقت مرزها. این بخش به تعیین جایگاه تحریک در ساختار جرم‌انگاری از رهگذر عناصر علنی‌بودن، سوءنیت خاص، رابطه سببیت و معیار خطر اجتماعی می‌پردازد و در عین حال تمایز میان گفتار عمومیِ مباح و گفتاری را که به ابزاری برای واداشتن دیگری به ارتکاب فعل بدل می‌شود، حفظ می‌کند. متن، پشتیبانی متقابل متون عام قوانین مجازات و قوانین خاص را به‌ویژه در محیط‌های دیجیتال عرضه می‌کند.

بند نخست: قوانین کیفری مرتبط با تحریک در عراق

قانون‌گذار عراقی تحریک را در چارچوب قواعد عمومی مشارکت جزایی در قانون مجازات شماره (۱۱۱) مصوب ۱۹۶۹ (اصلاحی) سامان داده و آن را یکی از صور شرکت در جرم دانسته است. ماده (۱/۴۸) مقرر می‌دارد: ماده ۴۸: شریک جرم محسوب می‌شود: ۱ـ کسی که به ارتکاب جرم تحریک کند و جرم بر پایه همین تحریک واقع شود.[۱] بر اساس نص این ماده، شریک جرم کسی است که به ارتکاب جرم تحریک کند و جرم در نتیجه این تحریک تحقق یابد؛ بنابراین تحریک در صورت عام خود مستلزم وجود رفتاری تحریک‌آمیز است که بر اراده مباشر اثر گذاشته باشد و جرم به سبب همین تحریک واقع شود.[۲] با وجود این قاعده عام، قانون‌گذار عراقی در برخی جرائم مخل امنیت دولت و نظم عمومی، تحریک را به‌صورت مستقل جرم‌انگاری کرده است، به‌گونه‌ای که جرم‌انگاری همواره منوط به تحقق جرمِ موردِ هدفِ تحریک نیست. نمونه این امر، مقررات قانون مجازات عراق شماره ۱۱۱ مصوب ۱۹۶۹ درباره تحریک به برخی اعمال مخل امنیت داخلی دولت است؛ چنان‌که ماده (۲/۲۰۰) همان قانون مقرر می‌دارد: ۱ـ به اعدام محکوم می‌شود ۲ـ به حبس جنایی (سجن) تا هفت سال یا حبس جنحه‌ای محکوم می‌شود هر کس هر یک از مکاتبی را که هدفشان تغییر اصول بنیادین قانون اساسی یا نظام‌های بنیادین هیئت اجتماعی، یا چیره‌ساختن طبقه‌ای اجتماعی بر دیگر طبقات، یا نابودی طبقه‌ای اجتماعی، یا براندازی نظام‌های بنیادین اجتماعی یا اقتصادی دولت، یا ویران‌ساختن هر یک از نظام‌های هیئت اجتماعی است، تحسین یا ترویج کند، مشروط به آنکه به‌کارگیری زور یا ارعاب یا هر وسیله نامشروع دیگری در آن ملحوظ باشد. و به همین مجازات محکوم می‌شود: هر کس به براندازی نظام حکومتی

---

۱. قانون مجازات عراق شماره (۱۱۱) مصوب ۱۹۶۹ (اصلاحی)، ماده (۱/۴۸).

۲. توکان، تکلیف عواد عبید، المسؤولیة الجزائیة للمحرض فی جرائم الخطر، مجلة کلیة دجلة الجامعة، دوره ۷، شماره ۱، آذار (مارس) ۲۰۲۴، ص ۲۵۳.

مستقر در عراق تحریک کند، یا آنچه را موجب برانگیختن تعصبات مذهبی یا فرقه‌ای یا نزاع میان طوایف و نژادها گردد تحسین یا ترویج کند، یا احساس کینه و نفرت را میان ساکنان عراق برانگیزد.[۱]

از این رو می‌توان استنباط کرد که قانون‌گذار عراقی تحریک را به‌طور انحصاری در قلمرو مشارکت جزایی مرتبط با وقوع جرم محدود نکرده، بلکه در برخی موارد، به افعال تحریک‌آمیز هرگاه شرایط مقرر در ماده کیفری محقق شود وصف مجرمانه مستقلی بخشیده است. قانون مجازات عراق همچنین صور دیگری از تحریک را در قلمرو جرائم مخل امنیت دولت مورد توجه قرار داده است، از جمله تحریک به ارتکاب برخی جرائم یا به اعمالی که موجب اخلال در امنیت عمومی می‌شوند. مطالعات حقوقی عراقی نشان داده‌اند که قانون‌گذار این صور را در شماری از مواد خاص سامان داده است؛ امری که بیانگر تفاوت حکم قانونی تحریک به تبع تفاوت ماهیت جرمی است که تحریک معطوف به آن است.[۲]

در حوزه مبارزه با تروریسم، قانون مبارزه با تروریسم شماره (۱۳) مصوب ۲۰۰۵ احکام خاصی را برای اعمال مرتبط با تروریسم، از جمله برخی صور تحریک، مقرر کرد. ماده (۴/۲) مقرر داشته است: هر کس عمداً عملی تروریستی را پنهان کند یا شخصی تروریست را به قصد پنهان‌کاری پناه دهد، به حبس ابد محکوم می‌شود.[۳]

همچنین ماده (۴) این قانون مقرر می‌دارد: هر کس به‌عنوان مباشر اصلی یا شریک، هر یک از اعمال تروریستی مذکور در مواد دوم و سوم این قانون را مرتکب شود، به اعدام محکوم می‌شود؛ و محرّک، طراح، تأمین‌کننده مالی و هر کس که تروریست‌ها را به ارتکاب جرائم مذکور در این قانون توانا سازد، به مجازات مباشر اصلی محکوم می‌شود.[۴]

از رهگذر این متون روشن می‌شود که قانون‌گذار عراقی در سامان‌دهی تحریک دو رویکرد اتخاذ کرده است: رویکرد نخست، تابع‌ساختن آن به قواعد عمومی مشارکت جزایی است، آنگاه که تحریک وسیله ارتکاب جرمی باشد که بر پایه آن واقع شده است؛ و رویکرد دوم، جرم‌انگاری برخی صور تحریک به‌صورت خاص و مستقل، با نظر به ماهیت مصلحتی است که متن قانونی از آن حمایت می‌کند، به‌ویژه در جرائم مخل امنیت دولت و جرائم تروریستی. نتیجه آنکه تعیین مسئولیت کیفری ناشی از تحریک در قانون‌گذاری عراق به ماهیت فعلِ موردِ تحریک و متن قانونی حاکم بر واقعه بستگی دارد.[۵]

شاید برجسته‌ترین عنصر تکمیل‌کننده این نظام خاص در عراق، قانون دستگاه مبارزه با تروریسم شماره ۳۱ مصوب ۲۰۱۶ باشد که چرخش سیاست جنایی به سوی پیشگیری و پیش‌دستی را تجسم بخشید؛ بدین ترتیب که به این دستگاه وظایف و اختیارات اجرایی و قضایی، همراه با تضمین مجوز قضایی، اعطا کرد تا با منابع تحریک و ترویج دیجیتال، دیداری و شنیداری مقابله کند. این قانون به دستگاه مزبور اجازه داده است که ارتباطات، شبکه‌های اجتماعی و پایگاه‌های اینترنتی را تحت نظارت قرار دهد[۶] و عملیات تحری، بازرسی و دستگیری را بر پایه دستورهای قضایی انجام دهد و تحقیقات را زیر نظر قاضی صالح به عمل آورد؛ امری که ترجمان اجرایی سیاست خشکاندن سرچشمه‌های تحریک و تبلیغات، پیش از تبدیل آن‌ها به نتایج مجرمانه در عالم واقع، است.[۷]

قانون یادشده از صرف نظارت (که جز به موجب دستور قضایی و مطابق ماده ۳/ثانیاً ب قانون دستگاه مبارزه با تروریسم شماره ۳۱ مصوب ۲۰۱۶ مجاز نیست) فراتر رفته و به سازوکارهای نام‌گذاری و طبقه‌بندی مقرر در ماده (۳/ثالثاً) همان قانون می‌رسد؛ به‌گونه‌ای که نام‌گذاری اهداف، افراد، مخفیگاه‌ها، انبارهای پنهان سلاح، شبکه‌های قاچاق، حساب‌های بانکی، رسانه‌ها و همه اعمال تروریستی را در همه اشکال آن در بر می‌گیرد. مطابق ماده (۱۱/ثانیاً)، این طبقه‌بندی باید به کمیته (مربوط) عرضه شود و مطابق ماده (۵/یازدهم) همان قانون برای تصویب به وزارت امنیت ملی ارائه گردد؛ امری که یکپارچگی تصمیم حاکمیتی

---

۱. قانون مجازات عراق شماره (۱۱۱) مصوب ۱۹۶۹ (اصلاحی)، ماده (۲/۲۰۰).

۲. توکان، تکلیف عواد عبید، المسؤولیة الجزائیة للمحرض فی جرائم الخطر، پیشین، ص ۲۷۴.

۳. قانون مبارزه با تروریسم عراق شماره (۱۳) مصوب ۲۰۰۵، ماده (۴/۲).

۴. قانون مبارزه با تروریسم عراق شماره (۱۳) مصوب ۲۰۰۵، ماده (۴).

۵. عباس، رائد صبار، إشکالیات قانون مکافحة الإرهاب العراقی رقم (۱۳) لسنة ۲۰۰۵، مجلة المعهد، شماره (۷)، ۲۰۲۱، ص ۲۷۹ به بعد.

۶. فاضل، محمد عزت، المواجهة الجنائیة للتطرف المؤدی إلی الإرهاب الإلکترونی، مجلة المستنصریة للدراسات العربیة والدولیة، دوره ۱، شماره ۷، ۲۰۲۴، ص ۸۷.

۷. أبو مصطفی، أحمد محمود، (۲۰۰۷)، الإرهاب ومواجهته جنائیًا، قاهره: الفتح للطباعة والنشر، ص ۴۲.

را در برابر سکوهای تحریکی که قانون مبارزه با تروریسم شماره ۱۳ مصوب ۲۰۰۵ در مواد (۲/رابعاً و ۴/اولاً) جرم‌انگاری کرده است تضمین می‌کند؛ و نیز در برابر کارزارهای تبلیغی که بر افکار عمومی پرده می‌افکنند یا در تحریک مردم و آسیب‌رساندن به سلامت دولت و جامعه نقشی کارکردی ایفا می‌کنند و دستگاه از طریق هماهنگی رسانه‌ای مقرر در ماده (۵/دوازدهم) قانون خود با آن‌ها مقابله می‌کند.[۱]

اگر از متون به سیاست گذر کنیم، درمی‌یابیم که قانون‌گذار عراقی آگاهانه نظامی شکلی و پیشگیرانه بنا نهاده که بر گردآوری و تبادل اطلاعات میان دستگاه و نهادهای امنیتی، مالی و اطلاعاتی، راستی‌آزمایی آن‌ها و ارجاعشان به مرجع قضایی صالح برای اتخاذ تصمیم مقتضی استوار است؛ امری که محوریت نظارت قضایی را به‌عنوان تضمینی ضروری در برابر محدودیت‌هایی که ممکن است آزادی بیان و حریم خصوصی دیجیتال را مخدوش کنند، مؤکد می‌سازد؛ محدودیت‌هایی که تنها خطرناکیِ محتوای تحریک آنگاه که جامه تروریسم بر تن کند یا منافع امنیت دولت و وحدت جامعه را لمس کند آن‌ها را توجیه می‌کند.[۲]

این ساختار داخلی با تعهدات مرجع بین‌المللی همگام است که بر لزوم جرم‌انگاری تحریک به اعمال تروریستی، همراه با رعایت حاکمیت قانون و معیارهای حقوق بشر، تأکید می‌کنند؛ چنان‌که شورای امنیت در قطعنامه ۱۶۲۴ (۲۰۰۵) مقرر کرد و راهنماهای دفتر مقابله با مواد مخدر و جرم سازمان ملل متحد نیز بر آن تأکید کرده‌اند. این راهنماها تصریح دارند که جرم‌انگاری تحریک باید تناسب و اصل قانونی بودن را رعایت کند و تبلیغات تروریستیِ تحریک‌آمیز را هدف قرار دهد، بی‌آنکه به جرم‌انگاری عقیده مخالف یا نقد سیاسی مشروع کشیده شود؛ و این امر به سود سیاست تقنینی عراق است که در اقدامات رصد، نظارت و ارزیابی محتوای مرتبط بر دستگاه قضایی و دستورهای آن تکیه دارد.[۳]

از مجموع این متون فهمیده می‌شود که تحریک در حوزه تروریسم به سخن مستقیم و آمرانه به ارتکاب فعلی معین محدود نمی‌شود، بلکه صور ترویج، تحسین، برانگیختن احساسات و ایجاد انگیزه برای ارتکاب جرائم را نیز در بر می‌گیرد؛ و همه این‌ها افعالی‌اند که بر صلح اجتماعی اثر می‌گذارند، اعتماد مردم به دولت را سست می‌کنند و گرایش‌های تهاجمی را تغذیه می‌کنند. از این رو، متن کیفری در قانون مجازات، ترویج مکاتب ویرانگری را که تغییر اصول قانون اساسی یا براندازی هیئت اجتماعی را هدف گرفته‌اند جرم‌انگاری کرده است تا امنیت دولت را از تعرض به نمادها و ارزش‌های بنیادینش مصون دارد؛ حال آنکه سیاست‌های خاص مندرج در قانون مبارزه با تروریسم و قانون دستگاه مبارزه با تروریسم برای پرکردن خلأهای اجرایی و تعقیب محیط‌های تحریک، از جمله فضای دیجیتال، وضع شده‌اند؛ فضایی که گروه‌های افراطی چنان‌که مراجع تخصصی سازمان ملل در رصد استفاده از اینترنت برای مقاصد تروریستی مستند کرده‌اند در آن به تبلیغ، بسیج و گزینش گروه‌های آسیب‌پذیر از طریق ابزارهای فناوری نوین می‌پردازند. در مقام اجرا ملاحظه می‌شود که قانون، جرم‌انگاری تحریک را با سیاست‌های مالی و سازمانی مکملی همراه کرده است که منابع پشتیبانی از تبلیغات تحریک‌آمیز را تنگ می‌سازند؛ چنان‌که قانون دستگاه مبارزه با تروریسم به این دستگاه اختیار داده است درخواست مسدودسازی حساب‌های بانکی کند، با دفتر مبارزه با پول‌شویی و بانک مرکزی تبادل اطلاعات نماید و منابع تأمین مالی را ردیابی کند؛ به‌گونه‌ای که تحریک از زیرساختی که توان انتشار و اثرگذاری را به آن می‌بخشد جدا نیست. مسئله، گفتاری انتزاعی نیست، بلکه شبکه‌ای از پشتیبانی لجستیکی، مالی و رسانه‌ای است که همچون واحدی یکپارچه عمل می‌کند؛ از این رو، ابزارهایی یکپارچه برای تعقیب آن ضروری بود.[۴]

همچنین قانون مبارزه با تروریسم شماره ۱۳ مصوب ۲۰۰۵ به مجازات‌های اصلی بسنده نکرد، بلکه مصادره اموال و ابزارهای آماده‌شده برای اجرا را مقرر داشت، آثاری را بر توصیف این جرائم به‌عنوان جرائم تروریستیِ منافی شرافت مترتب ساخت و

---

۱. قانون دستگاه مبارزه با تروریسم شماره (۳۱) مصوب ۲۰۱۶، مواد (۳/ثانیاً ـ ب، ۳/ثالثاً، ۵/یازدهم، ۵/دوازدهم، ۱۱/ثانیاً)؛ و قانون مبارزه با تروریسم شماره (۱۳) مصوب ۲۰۰۵، مواد (۲/رابعاً، ۴/اولاً).

۲. المهداوی، علی أحمد صالح، (۱۹۹۶)، المصلحة وأثرها فی القانون، بغداد: جامعة بغداد، ص ۵۷.

۳. سازمان ملل متحد، شورای امنیت کمیته مبارزه با تروریسم، انتشار الکترونیکی، https://www.un.org/securitycouncil/ctc/ar (تاریخ دسترسی: ۲۰۲۶/۰۶/۱۰). شورای امنیت در سپتامبر (أیلول) ۲۰۰۵ قطعنامه ۱۶۲۴ (۲۰۰۵) را تصویب کرد.

۴. العجیلی، ناظر أحمد مندیل مهدی؛ شعبان، یاسر عواد، (۲۰۱۷)، الآلیات القانونیة لمکافحة الإرهاب فی القانون الدولی المعاصر، مجلة العلوم القانونیة، دوره ۳۲، شماره ۴، ص ۹.

اعمال احکام قانون مجازات را در مواردی که نص خاصی وجود ندارد مجاز دانست؛ به نحوی که بیانگر انضباط سیاست جنایی عراق در قالب نظامی واحد است که در آن قواعد عام و خاص یکدیگر را تکمیل می‌کنند، قطعیت حقوقی را پاس می‌دارند و از دوگانگی معیارها جلوگیری می‌کنند.[۱]

در سطح تضمین‌ها، حضور قاضی صالح در همه مراحل از آغاز صدور دستورهای نظارت و ضبط، و گذر از ارزیابی اطلاعات و نام‌گذاری اهداف، تا پایان، یعنی نظارت بر تحقیقات به‌روشنی آشکار است؛ و این تضمین‌ها مؤید آگاهی قانون‌گذار از حساسیت جرم‌انگاری در قلمرو بیان عمومی و تداخل آن با حقوق بنیادین است. از این رو، اقدامات تأمینی پیشگیرانه را به تصمیمات قضایی پیوند زد تا همین تصمیمات مرز جداکننده میان تبلیغات سیاسی مشروع و تحریک مجرمانه باشند، آنگاه که تحریک معطوف به برهم‌زدن نظم عمومی یا حمایت از گروه‌های تروریستی یا تمجید از آن‌ها یا ایجاد محیط‌های پرورش‌دهنده برای آن‌ها باشد. از نتایج این نظام آن است که سیاست جنایی در عراق توانایی مواجهه با دگرگونی وسایل تحریک از منبر سنتی تا سکوی دیجیتال را یافته است؛ زیرا قانون اجازه می‌دهد محتوای منتشرشده در شبکه‌های اجتماعی پیگیری شود[۲]، آن هم در چارچوب دستورهای قضایی و همراه با هدایت تلاش‌ها به سوی مشارکت‌های نهادی برای خشکاندن سرچشمه‌های تحریک؛ و این رویکردی است که با آنچه مراجع سازمان ملل درباره اتخاذ خودتنظیمی بیشتر از سوی ارائه‌دهندگان خدمات دیجیتال از طریق شرایط خدماتی که محتوای حامی تروریسم را ممنوع می‌کنند مقرر داشته‌اند، همخوانی دارد؛ امری که محیطی حقوقی و پشتیبان پدید می‌آورد که میان آزادی و مسئولیت توازن برقرار می‌کند. بدین ترتیب روشن می‌شود که قوانین کیفری عراق در زمینه تحریک دو مسیر مکمل را پیموده‌اند: مسیر نخست، مسیری قاعده‌مند و عام است که در قواعد مشارکت جزایی و جرم‌انگاری ترویج ویرانگرِ مخل بنیان‌های دولت در قانون مجازات شماره ۱۱۱ مصوب ۱۹۶۹ تجلی می‌یابد؛ و مسیر دوم، مسیری خاص است که در قانون مبارزه با تروریسم شماره ۱۳ مصوب ۲۰۰۵ و قانون دستگاه مبارزه با تروریسم شماره ۳۱ مصوب ۲۰۱۶ نمود دارد؛ جایی که سیاست جنایی بر آمیزه‌ای از جرم‌انگاری ماهوی سخت‌گیرانه و سازوکارهای شکلی پیشگیرانه تحت نظارت قضایی استوار است، به‌گونه‌ای که هم از منافع امنیت دولت حمایت می‌کند و هم تضمین‌های بنیادینی را که دولت قانون‌مدار اقتضا دارد پاس می‌دارد.[۳]

بند دوم: قوانین کیفری مرتبط با تحریک در مصر

تحریکِ مخل امنیت دولت در تجربه مصر دیگر صرفاً تابع قواعد عمومی مشارکت جزایی نیست، بلکه به موضوع سیاست جنایی قضایی ویژه‌ای بدل شده است که تحریک را ساختاری اجتماعی حقوقیِ مولّد خطر می‌نگرد، پیش از آنکه این خطر به تعرضی بالفعل تبدیل شود. بدین ترتیب، قانون‌گذار از اکتفا به مجازات محرّک در صورتی که تحریک او به وقوع جرم بینجامد به جرم‌انگاری صور تبلیغ، تمجید و آماده‌سازی فنی که تغذیه خشونت و تروریسم را هدف گرفته‌اند گذر کرد، هرچند با دعوتی صریح به ارتکاب فعلی معین همراه نباشد. این دگرگونی در قانون مبارزه با تروریسم شماره ۹۴ مصوب ۲۰۱۵ بازتاب یافت؛ قانونی که تدابیر ماهوی و شکلیِ درهم‌تنیده‌ای را مقرر داشت که از جرم‌انگاری اشکالی از ترویج که محیطی پرورش‌دهنده برای تعرض پدید می‌آورند آغاز می‌شود، از اختیارات گسترده تحقیق تحت نظارت قضایی می‌گذرد و به اختصاص شعب کیفری تخصصی که در این گونه جرائم به‌صورت فوری رسیدگی می‌کنند ختم می‌شود؛ امری که خصلت پیشگیرانه و پیش‌دستانه سیاست قضایی را در مقابله با گفتار تحریک‌آمیز و الگوهای نوین آن در فضای دیجیتال تثبیت می‌کند. این امر از مقدمه قانون نیز پیداست که به مجموعه‌ای از قوانین مکمل دیگر و به کنوانسیون‌های عربی و بین‌المللی مرتبط ارجاع داده است؛ و این خود از نگرشی تقنینی پرده برمی‌دارد که در ساختن نظام حمایت در برابر تروریسم و تبلیغاتِ زمینه‌ساز آن، در پی هم‌افزایی میان

---

۱. شکر، إشراق محمود، (۲۰۲۳)، فکرة الجریمة الإرهابیة فی القانون العراقی، مجلة الکلیة الإسلامیة الجامعة، شماره ۷۲، جزء ۲، ص ۱۸.

۲. عبد الأمیر، حنین علاء؛ حسون، ثامر ماهر، المسؤولیة الجزائیة الناشئة عن التحریض عبر الإنترنت، مجلة القادسیة للقانون والعلوم السیاسیة، ویژه‌نامه نخستین همایش حقوقی دانشگاه المستقبل، ص ۶۷۳.

۳. قانون مبارزه با تروریسم شماره ۱۳ مصوب ۲۰۰۵، ماده (۳/اولاً) و ماده (۴/اولاً)؛ و قانون دستگاه مبارزه با تروریسم، ماده (۳/ثانیاً/ب) و (۳/ثانیاً/د).

سطح داخلی و خارجی است.[۱] مقتضای این دگرگونی آن است که خودِ ترویج، به‌عنوان رفتاری که در ذهن مخاطبان آمادگی کشیده‌شدن به سوی خشونت را پدید می‌آورد، موضوع جرم‌انگاری شده است. دکترین حقوقی مصر از دیرباز تبیین کرده است که قانون مجازات استثنائاتی مقرر داشته که تحریک علنی به جنایات معینِ مخل امنیت حکومت و براندازی نظام آن را مجازات می‌کند، هرچند نتیجه تحریک واقع نشود. برجسته‌ترین متن در این زمینه ماده ۱۷۴ است که مسئولیت را حتی در صورت عدم ترتب اثر بر تحریک مقرر داشته است؛ چنان‌که مقرر می‌دارد: تحریک به براندازی نظام حکومت و تحسین یا ترویج مکاتبی که هدفشان تغییر اصول بنیادین قانون اساسی با زور یا ارعاب است.[۲] روشن می‌شود که فلسفه مجازاتِ تحریک، آن را فعالیتی اثرگذار بر وجدان اجتماعی می‌داند و نه صرفاً گفتاری جدا از آثار اجتماعی‌اش. این استثنا و اثر آن در احراز عنصر مادی جرم تحریک و اثبات آن به استناد قرائنِ ارتباط مؤثر و اثرگذاری مقصود بدون اشتراط تحقق نتیجه نهایی که تحریک معطوف به آن بوده برجسته شده است؛ امری که پشتوانه بنیان نظری‌ای است که قانون شماره ۹۴ مصوب ۲۰۱۵ در جرم‌انگاری فی‌نفسه ترویج و تبلیغ اعمال تروریستی، پیش از وقوع فعل تهاجمیِ موردِ ترویج، از آن آغاز کرده است.[۳]

قانون مبارزه با تروریسم مصر شماره ۹۴ مصوب ۲۰۱۵ در حد جرم‌انگاری گفتار تحریک‌آمیز در صورت سنتی آن متوقف نماند، بلکه به جلوه‌های تحریک در ساختار فنی ارتباطات معاصر نیز توجه کرد؛ از این رو میان محتوای تبلیغ و ابزارهای فنیِ آشکارکننده قصد ترویج و تحریک پیوند برقرار ساخت و توقیف یا مسدودسازی پایگاه‌ها و توقیف تأمینی دستگاه‌ها و تجهیزات مورد استفاده را مقرر داشت، هرگاه این دستگاه‌ها به منظور ترویج افکار یا عقایدی که به ارتکاب اعمال تروریستی دعوت می‌کنند یا برای تبادل پیام‌ها و صدور دستورها یا برای پخش آنچه هدفش گمراه‌ساختن مقامات امنیتی یا تأثیرگذاری بر جریان دادرسی است به کار روند.[۴] این امر گسترشی آگاهانه در مدلول عنصر مادی است که ساختار فنی را جزئی از رفتار مجرمانه می‌داند و نه ظرفی خنثی برای آن. این سیاست در سازمان قضایی نیز به‌روشنی آشکار است؛ سازمانی که یک یا چند شعبه را برای رسیدگی به جنایات و شعبی را برای رسیدگی به جنحه‌ها اختصاص می‌دهد و به‌صورت فوری رسیدگی می‌شود[۵]، به‌گونه‌ای که سرعت رسیدگی و تجربه انباشته در ارزیابی مدلول‌های محتوا و انتسابات فنی آن را تضمین می‌کند و میان کارآمدی و تضمین قضایی تخصصی توازن برقرار می‌سازد.[۶]

از حیث ابزارهای شکلی‌ای که دستگاه قضایی را به کشف حقیقت در پرونده‌های تحریکِ دارای خصلت شبکه‌ای توانا می‌سازد، قانون در گردآوری دلیل و تحری اختیاراتی گسترده اما تحت نظارت قضایی اعطا کرده است؛ چنان‌که مقرر داشته است: دادسرا در جریان تحقیق در جرم تروریستی از اختیارات مقرر برای قاضی تحقیق و اختیارات مقرر برای دادگاه تجدیدنظر جنحه برخوردار است[۷] ؛ امری که صدور دستورهای تحقیقیِ پیشرفته را با همان قیود و مهلت‌ها ممکن می‌سازد. سپس امکان تجدیدنظرخواهی از قرارهای بازداشت و تمدید آن را فراهم کرد و مقرر داشت: بدون پرداخت هزینه تجدیدنظرخواهی شود و دادگاه ظرف سه روز رسیدگی می‌کند و چنانچه (این مهلت) سپری شود آزادی (متهم) الزامی است.[۸] این‌ها تضمین‌هایی‌اند که نشان می‌دهند گسترش اختیارات شکلی مشروط به نظارت زمانی و مستدل‌بودن دقیق تصمیمات قضایی است. همچنین قانون به ضابط دادگستری اختیار داده است با مجوز مستدل، هنگام وجود خطر از میان رفتن ادله، بازرسی کند؛ چنان‌که اجازه

---

۱. المصری، أحمد عبد العظیم مصطفی، المواجهة التشریعیة لجرائم الإرهاب فی التشریع المصری والقانون المقارن، رساله دکتری، دانشکده حقوق، دانشگاه قاهره، ۲۰۰۳، ص ۴۰.

۲. قانون مجازات مصر شماره ۵۸ مصوب ۱۹۳۷، ماده ۱۷۴.

۳. بهنام، رمسیس، (۱۹۶۸)، النظریة العامة للقانون الجنائی، اسکندریه: منشأة المعارف، ص ۶۸.

۴. قانون مبارزه با تروریسم مصر شماره ۹۴ مصوب ۲۰۱۵، ماده ۲۹.

۵. قانون مبارزه با تروریسم مصر شماره ۹۴ مصوب ۲۰۱۵، ماده ۵۰.

۶. الحوامدة، لورنس سعید، جریمة الإرهاب الإلکترونیة فی التشریعات الجنائیة: دراسة تحلیلیة مقارنة، مجلة کلیة الشریعة والقانون بتفهنا الأشراف، جامعة الأزهر، شماره ۲۴، جزء نخست، ۲۰۲۲، ص ۴۶۹.

۷. قانون مبارزه با تروریسم مصر شماره ۹۴ مصوب ۲۰۱۵، ماده ۴۳.

۸. قانون مبارزه با تروریسم مصر شماره ۹۴ مصوب ۲۰۱۵، ماده ۴۴.

داده است بازرسی مسکن و ضبط اشیا و متعلقات با مجوز مستدل هنگام وجود خطر یا بیم از میان رفتن ادله صورت گیرد.[۱] قانون همچنین امکان صدور مجوز برای نظارت و ضبط مکالمات و پیام‌ها از طریق وسایل نوین را گسترش داده و مقرر داشته است: نظارت و ضبط مکالمات و پیام‌ها و ضبط و تصویربرداری از آنچه از طریق پایگاه‌های الکترونیکی جریان دارد و توقیف بسته‌ها و تلگراف‌ها و تمدید دستور جایز است.[۲] این زنجیره از متون، مرزهای سیاست تحقیقیِ دقیقی را در پرونده‌های تحریک دیجیتال ترسیم می‌کند؛ جایی که امر خصوصی با امر عمومی درمی‌آمیزد و توقیف تأمینی داده‌ها و دستگاه‌ها برای اثبات ضرورت می‌یابد؛ مشروط بر آنکه همه این اقدامات به موجب دستور مستدل و برای مدت‌های معینی که در صورت اقتضا تمدید می‌شوند صورت گیرد؛ امری که امکان نظارت قضایی و تناسب با حقوق افراد را تضمین می‌کند.

افزون بر مسیر شکلی قضایی، قانون تدابیری مالی و تأمینی مقرر داشته است که محیط لجستیکیِ پشتیبان گفتار تحریک‌آمیز را هدف می‌گیرند؛ بدین ترتیب که مصادره هر مالی را که اختصاص آن به اعمال تروریستی ثابت شده باشد، هنگام صدور حکم محکومیت الزامی دانست و درج نام محکوم‌علیه و نهادِ متبوع او را در فهرست‌های ایجادشده به موجب قانون ساماندهی فهرست‌های نهادهای تروریستی و تروریست‌ها واجب کرد؛ امری که حکم کیفری را به نقطه اتصالی خودکار به آثار مالی و سازمانی بدل می‌سازد که از مجازات سالب آزادی فراتر رفته، به خشکاندن سرچشمه‌های تأمین مالی و بستن راه‌های تحرک بر نهادهای تبلیغ و تحریک می‌انجامد. افزون بر این، دادسرا را قادر ساخت که تدابیر تأمینی همچون مسدودسازی، منع تصرف و ممنوع‌الخروجی را بر پایه مقررات ناظر به تدابیر تأمینی اتخاذ کند؛ چنان‌که مقرر داشت: هرگاه دادسرا اتخاذ تدابیر تأمینی بر اموال متهم، از جمله منع او از تصرف یا اداره آن‌ها را لازم بداند دادستان کل می‌تواند به‌طور موقت دستور منع از تصرف را صادر کند و دادستان کل مکلف است (موضوع را) به دادگاه عرضه کند و دادگاه حکم خود را صادر می‌کند و حکم باید مشتمل بر اسباب (و جهات) باشد.[۳] این ساماندهی بیانگر آمیختگی ضمانت‌اجرا و تدبیر پیشگیرانه برای تحقق اثری ممتد در زمان است که از بازگرداندن منابع به خدمت تبلیغاتِ محرّک خشونت جلوگیری می‌کند.[۴] قانون ساماندهی فهرست‌های نهادهای تروریستی و تروریست‌ها شماره ۸ مصوب ۲۰۱۵ نیز همه این‌ها را تکمیل می‌کند؛ قانونی که سازوکاری قضایی برای درج در فهرست بر پایه تحقیقات، تحریات و اسنادی که نزد شعبه جنایی صالح در دادگاه تجدیدنظر قاهره مطرح می‌شود، بنا می‌نهد و سپس به حکم قانون، به‌محض انتشار تصمیم در روزنامه رسمی الوقائع المصریة، آثاری را مترتب می‌سازد که در تمام مدت درج ادامه می‌یابند. در رأس این آثار، در خصوص نهادها، ممنوعیت، توقف فعالیت‌ها، تعطیلی اماکن، مسدودسازی اموال و ممنوعیت پیوستن، دعوت، ترویج و برافراشتن شعارها قرار دارد؛ و در خصوص اشخاص، ممنوع‌الخروجی، ابطال گذرنامه و از دست دادن برخی شرایط لازم برای اشتغال به برخی مشاغل و مناصب. در عین حال، امکان اعتراض در دیوان عالی (محکمه نقض) ظرف شصت روز و امکان درخواست استثنا از اموال مسدودشده برای هزینه‌های ضروری پیش‌بینی شده و اختیار دادستان کل در درخواست حذف نام در طول مدت درج، در صورت وجود موجب، تصریح شده است. این عناصر، ماهیت قضایی شکلیِ این ابزار و سیطره آن بر خودِ فعل ترویجی را مؤکد می‌سازند؛ چنان‌که دعوت، پیوستن و ترویج را به‌محض درج، به حکم قانون به ممنوعیت‌هایی برقرار بدل می‌کند، زیرا این افعال مجرایی‌اند که خطر از آن به صلح عمومی و منافع امنیت دولت راه می‌یابد. از منظر سیاست قضایی نهادی، قانون شعب کیفری‌ای را به رسیدگی به جنایات تروریستی و شعب جزئی‌ای را به رسیدگی به جنحه‌ها و اعتراضات اختصاص داده است؛ امری که سرعت رسیدگی و تجربه قاضی متخصص را در ارزیابی گفتار تحریک‌آمیز و تمییز آن از نقد سیاسی مشروع یا بیان عمومی‌ای که از حدود مشروعیت تجاوز نمی‌کند، تقویت می‌کند. این گامی سازمانی با اثر مستقیم بر کیفیت اجرای متون است؛ زیرا انباشتی از دانش قضایی درباره شیوه‌های اثبات عنصر مادی و معنوی در بسترهای ارتباط دیجیتال پدید می‌آورد و در دلالتِ ایجاد فنیِ پایگاه‌ها و حساب‌ها بر قصد ترویج یا هدایت تدقیق می‌کند؛ و این مسئله‌ای

---

۱. قانون مبارزه با تروریسم مصر شماره ۹۴ مصوب ۲۰۱۵، ماده ۴۵.

۲. قانون مبارزه با تروریسم مصر شماره ۹۴ مصوب ۲۰۱۵، ماده ۴۶.

۳. قانون آیین دادرسی کیفری مصر شماره ۱۵۰ مصوب ۱۹۵۰، ماده ۲۰۸ مکرر (الف).

۴. عبد، سیف علی؛ عبد الله، فراس عبد المنعم، (۲۰۲۳)، الغایة الإرهابیة، مجلة العلوم القانونیة، دوره ۳۷، ص ۱۳.

فنی حقوقی است که به تخصصی نیاز دارد که بیرون از شعبی که هر روز با این گونه پرونده‌ها سروکار دارند، به‌آسانی فراهم نمی‌آید.[۱]

همچنین باید اشاره کرد که قانون، دست قوه مجریه را بی‌ضابطه باز نگذاشته، بلکه هر اختیار استثنایی را با مهلت‌های معین، استدلال مکتوب و امکان بازبینی سریع قضایی همراه کرده است. مجوز نظارت محدود به مدتی است که از سی روز تجاوز نمی‌کند و برای همین مدت و با دستور مستدل قابل تمدید است، همراه با امکان پیگیری نتایج پیاده‌سازی و ضبط در حدودی که به جرمِ موضوع تحقیق مربوط است. افزون بر این، قرارهای بازداشت و تمدید آن قابل تجدیدنظرخواهی بدون هزینه‌اند و باید ظرف مهلتی کوتاه رسیدگی شوند، وگرنه آزادی (متهم) الزامی است. این انضباط شکلی در پرونده‌های تحریک اهمیتی ویژه می‌یابد، زیرا قلمرو تحری با آزادی بیان و حریم خصوصی دیجیتال تماس پیدا می‌کند و همین امر صورت‌بندی دقیقی از توازن میان امنیت و آزادی را از رهگذر نظارت قضایی پیوسته‌ای که در هر حلقه از حلقه‌های تحقیق مقدماتی، بازرسی و بازداشت موقت نمایان است، اقتضا می‌کند.[۲]

این سیاست قضایی پشتوانه‌ای افزون از راهنماهای ارشادی بین‌المللی می‌گیرد؛ راهنماهایی که به این نتیجه رسیده‌اند که استفاده از اینترنت برای مقاصد تروریستی اشکالی تدریجی دارد از تبلیغ تا تحریک، تا عضوگیری، آموزش و تبادل اطلاعات و اینکه مقابله تقنینی موفق باید میان قوانین عام مبارزه با تروریسم، قوانین عام جرائم سایبری و قوانین خاصی که پیوند اینترنت با الگوهای تروریستی را سامان می‌دهند جمع کند؛ و اینکه دولت‌ها باید در پرونده‌های تروریسمِ مرتبط با اینترنت، به‌ویژه هنگامی که موضوع اختلاف اعمالی با هدف تحریک به تروریسم باشد، از جرائم ناتمام همچون تحریک و تبانی بهره گیرند. این رویکرد با مسلک مصری تلاقی دارد که ترویج مستقیم و غیرمستقیم را جرم‌انگاری کرد، ایجاد و استفاده از سکوهای فنی را برای مقاصد ترویجی یا تبادل دستورها یا گمراه‌ساختن مقامات جرم دانست و اختیار توقیف و مسدودسازی پایگاه‌ها و توقیف تأمینی دستگاه‌ها را اعطا کرد؛ امری که هماهنگی میان تعهدات بین‌المللی و الگوی ملی را محقق می‌سازد. راهنمای سازمان ملل همچنین به مشارکت با بخش خصوصی فناوری اطلاعات برای کنترل محتوای تروریستی فراخوانده است؛ مشارکت‌هایی که امروزه از طریق سیاست‌های سکوها که تبلیغات حامی تروریسم را ممنوع می‌کنند، به بخشی از محیط اجرا بدل شده‌اند و در صورت اقتضا با دستورهای قضایی ملی در مسدودسازی و حذف (محتوا) هم‌افزا می‌شوند.[۳] مهم آن است که این قواعد عام هنگام انطباق بر وقایع تحریک در فضای عمومی آشکار شوند؛ جایی که گفتار سیاسی با گفتار تحریک‌آمیز تداخل می‌یابد و معیار تمییز در قصد مرتکب، ماهیت وسیله به‌کاررفته و بستر اجتماعی‌ای است که گفتار به آن معطوف است. هرگاه ثابت شود که گفتار برای ایجاد آمادگی اجتماعی برای خشونت، یا تمجید از گروهی تروریستی، یا فراهم‌ساختن ساختاری فنی که به تبادل دستورها یا گمراه‌ساختن مقامات یا تأثیرگذاری بر جریان دادرسی کمک کند، جهت‌گیری شده است، مسئولیت محقق می‌شود، هرچند جرمی که زمینه‌سازی برای آن مقصود بوده واقع نشود. این همان دیدگاهی است که دکترین مصری در شرح استثنائاتِ مجازاتِ تحریک بدون وقوع نتیجه بر آن استقرار یافته است؛ چنان‌که ماده ۱۷۴ مقرر می‌دارد: هر کس با یکی از طرق پیش‌گفته یکی از افعال زیر را مرتکب شود، به حبس تا پنج سال و جزای نقدی از پنج هزار تا ده هزار جنیه محکوم می‌شود: (نخست) تحریک به براندازی نظام حکومتِ مستقر در کشور مصر. (دوم) ترویج مکاتبی که هدفشان تغییر اصول بنیادین قانون اساسی یا نظام‌های بنیادین هیئت اجتماعی با زور یا ارعاب است. و به همین مجازات‌ها محکوم می‌شود هر کس از طریق کمک مادی یا مالی، ارتکاب یکی از جرائم مذکور در دو بند پیشین را تشویق کند، بی‌آنکه قصد مشارکت مستقیم در ارتکاب آن را داشته باشد.[۴] همچنین ماده ۶ (قانون مبارزه با تروریسم) تأکید می‌کند: حکم به مجازات‌های مقرر در قانون، به آنچه طرفین (دعوا) از حیث

---

۱. عبد العال، عصام الدین، الأحکام الموضوعیة للتحریض الإلکترونی علی الإرهاب، مجلة الفکر الشرطی، أکادیمیة العلوم الشرطیة، ص ۱۷۸.

۲. سرور، أحمد فتحی، (۱۹۹۱)، الوسیط فی قانون العقوبات القسم الخاص، قاهره: دار الفکر العربی، ص ۵۵.

۳. زمزم، عبد المنعم محمد شوقت، (۲۰۱۹)، إسقاط الجنسیة فی الجرائم الإرهابیة وحالات المساس بأمن الدولة: المنظور القانونی وآلیات المواجهة، المجلة القانونیة، دوره ۶، شماره ۱، ص ۴.

۴. قانون مجازات مصر شماره ۵۸ مصوب ۱۹۳۷، ماده ۱۷۴.

استرداد و جبران خسارت مستحق آن‌اند، خللی وارد نمی‌سازد.[۱] به همین سان، (قانون‌گذار) بر فعل ترویج سخت گرفته و در ماده ۲۸ مقرر داشته است: هر کس به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم، با گفتار یا نوشتار یا هر وسیله دیگر، برای ارتکاب هر جرم تروریستی ترویج کند یا برای ترویج آماده شود، به حبس دست‌کم پنج سال محکوم می‌شود. ترویج افکار و عقایدی که به استفاده از خشونت دعوت می‌کنند، با هر یک از وسایل مذکور در بند پیشین این ماده، از مصادیق ترویج غیرمستقیم محسوب می‌شود. چنانچه ترویج در اماکن عبادی، یا در میان افراد نیروهای مسلح یا نیروهای پلیس، یا در اماکن ویژه این نیروها صورت گیرد، مجازات حبس دست‌کم هفت سال است. و به همان مجازات مقرر در بند نخست این ماده محکوم می‌شود هر کس هر وسیله‌ای از وسایل چاپ یا ضبط یا علنی‌سازی را که هرچند به‌طور موقت به قصد چاپ یا ضبط یا پخش هر یک از موارد مذکور به کار رفته یا برای به‌کارگیری آماده شده است، در تصرف یا اختیار داشته باشد.[۲] و نیز بر ایجاد و استفاده فنی برای مقاصد ترویجی سخت گرفته و مقرر داشته است: (هر کس) پایگاهی را به منظور ترویج یا تأثیرگذاری بر جریان دادرسی یا برای تبادل پیام‌ها و صدور دستورها ایجاد کند یا به کار گیرد .[۳] همراه با این، ابزارهای محدودسازی تحرک از طریق تدابیر تأمینی را نیز مقرر کرده و مسدودسازی اموال و منع از تصرف یا اداره آن‌ها یا ممنوعیت از سفر را مجاز دانسته است[۴]؛ و امکان توقیف سکوهای مرتبط را فراهم ساخته و توقیف پایگاه‌ها یا مسدودسازی آن‌ها و توقیف تأمینی دستگاه‌ها و تجهیزات مورد استفاده را مجاز شمرده است[۵]؛ با تأکید بر پیوند این امر با نظام درج در فهرست، با این عبارت: بدون اخلال در احکام (قانون) ساماندهی فهرست‌های نهادهای تروریستی و تروریست‌ها[۶]؛ امری که به تنگ‌ترشدن دایره تحرک افراد و نهادهایی می‌انجامد که تبلیغ خشونت را پیشه کرده‌اند یا آن را توجیه می‌کنند یا از طریق سکوها، حساب‌ها و پایگاه‌ها راهی عملی برای آن هموار می‌سازند. از آنچه گذشت روشن می‌شود که رویکرد مصری، خودِ محیط ترویجی را موضوع مداخله قضایی و کیفری قرار می‌دهد و نه صرفاً چارچوبی خنثی برای آزادی گفتار.

با وجود این گستردگی در جرم‌انگاری و وسایل، حضور اصل قانونی بودن و نظارت قضایی غایب نیست؛ زیرا بیشتر اختیارات استثنایی مقید به استدلال، مهلت‌های کوتاه و امکان بازبینی نزد شعب تخصصی‌اند؛ و این امر خطر لغزیدن به جرم‌انگاری عقیده مخالفی را که به مرتبه تحریک به خشونت یا تروریسم نمی‌رسد کاهش می‌دهد، زیرا ارزیابی مدلول گفتار و بستر و مقصود آن در دست دستگاه قضایی تخصصی باقی می‌ماند که در نتیجه تخصیص نهادی، در این پرونده‌ها تجربه انباشته است؛ تخصیصی که مقرر داشته است: یک یا چند شعبه برای رسیدگی به جنایات اختصاص می‌یابد و شعبی برای رسیدگی به جنحه‌ها و به‌صورت فوری رسیدگی می‌شود.[۷] همچنین دولت در متون قانونی متعهد شده است برخی پیامدهای مالی برای قربانیان جرائم تروریستی را از طریق بیمه‌نامه اجباری بر عهده گیرد؛ و این بُعدی تکافلی است که از آگاهی تقنینی به این امر حکایت دارد که مبارزه با تروریسم و تحریک به آن صرفاً مجازات نیست، بلکه نظامی از حمایت، جبران خسارت و انسجام اجتماعی در برابر خطراتی است که در زمان و مکان امتداد می‌یابند.[۸]

از آنچه گذشت چنین برمی‌آید که قوانین کیفری مرتبط با تحریک در مصر بنایی چندلایه را شکل می‌دهند که بر چهار ستون استوار است:

ستون نخست، قاعده عام در قانون مجازات است که در برخی صور، تحریک را حتی در صورت عدم وقوع نتیجه آن مجازات کرده است و دکترین حقوقی معیارهای اثبات آن را در پرتو ارتباط اثرگذار روشن ساخته است.

---

۱. قانون مبارزه با تروریسم مصر شماره ۹۴ مصوب ۲۰۱۵، ماده ۶.
۲. قانون مبارزه با تروریسم مصر شماره ۹۴ مصوب ۲۰۱۵، ماده ۲۸.
۳. قانون مبارزه با تروریسم مصر شماره ۹۴ مصوب ۲۰۱۵، ماده ۲۹.
۴. قانون مبارزه با تروریسم مصر شماره ۹۴ مصوب ۲۰۱۵، ماده ۴۷.
۵. قانون مبارزه با تروریسم مصر شماره ۹۴ مصوب ۲۰۱۵، ماده ۴۹.
۶. قانون مبارزه با تروریسم مصر شماره ۹۴ مصوب ۲۰۱۵، ماده ۱۱.
۷. قانون مبارزه با تروریسم مصر شماره ۹۴ مصوب ۲۰۱۵، ماده ۵۰.
۸. قانون تأسیس صندوق تکریم شهدا شماره ۱۶ مصوب ۲۰۱۸، اصلاح‌شده به موجب قانون شماره ۴ مصوب ۲۰۲۱، ماده ۲ و ماده ۵.

ستون دوم، قانون مبارزه با تروریسم مصر شماره ۹۴ مصوب ۲۰۱۵ است که ترویج مستقیم و غیرمستقیم را جرم‌انگاری کرد، ایجاد و استفاده فنی را برای مقاصد ترویج و صدور دستور جرم دانست و اختیاراتی گسترده اما تحت نظارت در زمینه نظارت، ضبط، توقیف، بازرسی، مسدودسازی و توقیف تأمینی اعطا کرد؛ چنان‌که مقرر داشت: دادسرا از اختیارات مقرر برای قاضی تحقیق برخوردار است [۱] ؛ و الزام کرد: دادگاه ظرف سه روز رسیدگی می‌کند و چنانچه (این مهلت) سپری شود آزادی (متهم) الزامی است[۲] ؛ و اجازه داد: بازرسی مسکن و ضبط اشیا با مجوز مستدل [۳] ؛ و مقرر کرد: نظارت و ضبط مکالمات و پیام‌ها و ضبط آنچه از طریق پایگاه‌های الکترونیکی جریان دارد و تمدید دستور جایز است [۴] ؛ و مسدودسازی اموال و منع از تصرف یا اداره آن‌ها یا ممنوعیت از سفر را مجاز دانست[۵]؛ و شعبی (را) اختصاص (داد) و به‌صورت فوری رسیدگی می‌شود».[۶]

ستون سوم، قانون ساماندهی فهرست‌های نهادهای تروریستی و تروریست‌ها شماره ۸ مصوب ۲۰۱۵ است که مسیری قضایی برای درج در فهرست، با آثار مدنی، کیفری و سازمانیِ ممتد آن، بنا نهاد؛ چنان‌که مقرر داشت: تصمیم درج و تصمیم تمدید مدت آن و تصمیم حذف نام در روزنامه رسمی الوقائع المصریة منتشر می‌شود[۷]؛ و امکان اعتراض نزد دیوان عالی (محکمه نقض) را فراهم کرد[۸]؛ و ممنوعیت نهاد تروریستی و مسدودسازی اموال و ممنوعیت پیوستن و درج در فهرست‌های ممنوع‌الخروجی و ابطال گذرنامه و از دست دادن شرط حسن شهرت را مترتب ساخت.[۹]

ستون چهارم، بهره‌گیری از معیارهای بین‌المللی در پیوند فضای سایبری با تروریسم و فراخوان به فعال‌سازی مشارکت با بخش خصوصی فناوری اطلاعات است. این ستون‌ها در پشتیبانی از یکدیگر عمل می‌کنند تا سیاست جنایی قضایی‌ای با خصلت پیشگیرانه و پیش‌دستانه پدید آورند که میان اقتضائات حمایت از منافع امنیت دولت و تضمین‌های اصل قانونی بودن از رهگذر استدلال قضایی، مهلت‌ها و نظارت تخصصی توازن برقرار می‌کند؛ آن هم در پرتو تجربه فقهی قضایی مصری که از ویژگی تحریک به‌عنوان فعالیتی اجتماعی و اثرگذار آگاه است؛ فعالیتی که در حد گفتار متوقف نمی‌ماند، بلکه اگر بدون ضوابط قانونی بازدارنده و نظارت قضایی خردمندانه رها شود، زمینه‌ساز آمادگی‌های خشونت‌آمیز می‌گردد.[۱۰]

گفتار دوم: مجازات‌های مقرر برای جرائم تحریک در عراق و مصر

این بخش به تبیین فلسفه کیفر در جرائم تحریکِ مخل امنیت دولت و چگونگی بنا شدن نظام مجازات‌ها بر محور معیارهای خطرناکی و توان اثرگذاری گفتار تحریک‌آمیز می‌پردازد. واکنش (کیفری) میان مجازات‌های اصلی همچون حبس جنحه‌ای یا حبس جنایی و جزای نقدی، مجازات‌های تکمیلی همچون محرومیت از اعمال برخی حقوق و ضبط عواید جرم، و نیز تدابیر پیشگیرانه‌ای که خشکاندن سرچشمه‌ها و جلوگیری از تکرار را هدف دارند، توزیع شده است. تنظیم قضایی بر دو اصل تناسب و ضرورت، با رعایت علنی‌بودن، سوءنیت خاص، رابطه سببیت و اثر اجتماعی مورد انتظار، تکیه دارد. میان تحریک مستقیم و غیرمستقیم تفکیک می‌شود و کیفیات مخففه و جایگزین‌های مجازات نیز بررسی می‌گردد. بحث در سه مسیر توزیع شده است: نخست، مجازات‌ها در عراق تبیین می‌شود؛ دوم، قوانین مصر بررسی می‌گردد؛ و سوم، اجرای قضایی و اداری در دو کشور مورد

---

۱. قانون مبارزه با تروریسم مصر شماره ۹۴ مصوب ۲۰۱۵، ماده ۴۳.
۲. قانون مبارزه با تروریسم مصر شماره ۹۴ مصوب ۲۰۱۵، ماده ۴۴.
۳. قانون مبارزه با تروریسم مصر شماره ۹۴ مصوب ۲۰۱۵
۴. قانون مبارزه با تروریسم مصر شماره ۹۴ مصوب ۲۰۱۵، ماده ۴۶.
۵. قانون مبارزه با تروریسم مصر شماره ۹۴ مصوب ۲۰۱۵، ماده ۴۷.
۶. قانون مبارزه با تروریسم مصر شماره ۹۴ مصوب ۲۰۱۵، ماده ۵۰.
۷. قانون ساماندهی فهرست‌های نهادهای تروریستی و تروریست‌ها شماره ۸ مصوب ۲۰۱۵، ماده ۵.
۸. قانون ساماندهی فهرست‌های نهادهای تروریستی و تروریست‌ها شماره ۸ مصوب ۲۰۱۵، ماده ۶.
۹. قانون ساماندهی فهرست‌های نهادهای تروریستی و تروریست‌ها شماره ۸ مصوب ۲۰۱۵، ماده ۷.
۱۰. البهی، رغدة، التجربة المصرية فی مکافحة الإرهاب السیبرانی: رؤیة تحلیلیة، مرکز الأهرام للدراسات السیاسیة والاستراتیجیة، ۲۰۲۳، ص [شماره صفحه در متن اصلی ذکر نشده است].

بحث قرار می‌گیرد. هدف، ترسیم نقشه‌ای روشن از سلسله‌مراتب ضمانت‌اجراها و سازوکارهای فعال‌سازی آن است، به‌گونه‌ای که قطعیت حقوقی را تقویت کند و مقابله را بدون تعرض غیرضروری به آزادی‌ها کارآمدتر سازد.

بند نخست: مجازات‌های مقرر برای جرائم تحریک در عراق

در تبیین مجازات های مقرر برای جرائم تحریکِ مخل امنیت دولت در عراق، باید بستر تقنینیِ پیرامون آن از قانون عام تا قوانین خاص را درک کرد و فلسفه حاکم بر گزینش مجازات‌ها را در پرتو جایگاه تحریک در ساختار مجرمانه خواند. تحریک در وجدان تقنینی عراق سخنی گذرا نیست، بلکه فعلِ پدیدآوردن یا تقویت اراده مجرمانه است و همین آن را در تماس مستقیم با امنیت عمومی، صلح مدنی و وحدت دولت قرار می‌دهد. از این رو، در کیفر چنین ملحوظ شده است که خطرناکیِ سرانجامی را که تحریک به آن می‌انجامد بازتاب دهد؛ میان محرّک، شریک و مباشر هرگاه رابطه سببیت حقوقی میان دعوت و اثر برقرار باشد برابری برقرار کند؛ و ابزارهای فردی‌سازی مجازات را، آنگاه که موجبات استثنایی آن فراهم باشد، به قاضی بسپارد؛ تا محرّک، هنگامی که نخستین خشتِ زنجیره‌ای از تعرض به استقلال کشور یا وحدت یا تمامیت ارضی آن باشد، از کیفر نگریزد و در مقابل، دستگاه قضایی نیز از حاشیه‌هایی انسانی که تناسب را در موارد خاص تنظیم می‌کنند محروم نماند.[۱]

در متن قانون مجازات شماره ۱۱۱ مصوب ۱۹۶۹ آشکار است که قانون‌گذار در باب جرائم مخل امنیت خارجی دولت، سقف مجازات را برای هر کس که عمداً فعلی را به قصد تعرض به استقلال کشور یا وحدت یا تمامیت ارضی آن مرتکب شود، اعدام قرار داده است. این قاعده راه را برای قاضی کیفری در برخورد با صور مشارکت، از جمله تحریک، روشن می‌کند؛ زیرا هرگاه تحریک وسیله‌ای پیوسته برای تحقق آن قصد مجرمانه باشد، حکم مباشر بر محرّک جاری می‌شود؛ چه جرم ساختاری واحد است که نقش‌های مشارکت‌کنندگان در آن متعدد است و یکدیگر را تکمیل می‌کنند. پس اگر ثابت شود که گفتاری تحریک‌آمیز به قصد واداشتن مباشر به فعلی که به این ارزش‌های والا تعرض می‌کند صادر شده است، دادگاه می‌تواند به شدیدترین کیفر حکم دهد، زیرا خطر در اینجا قلب دولت را نشانه گرفته است. ماده یکصد و پنجاه و شش برای کسی که عمداً فعلی را به قصد تعرض به آن ارزش‌ها مرتکب شود اعدام مقرر کرده است؛ امری که تحریکِ منتهی به آن را در صورت ثبوت رابطه سببیت آن با تعرض واقع‌شده در ارزیابی کیفر هم‌تراز با فعل اصلی قرار می‌دهد.[۲]

در کنار این، قاعده عامی قرار دارد که برابری شریک با مباشر در کیفر را مقرر می‌دارد، حتی اگر مجازات مباشر به سببی شخصی منتفی شود؛ زیرا مسئولیت محرّک در وجود و عدم، ملازم مسئولیت مباشر نیست، بلکه تا هنگامی که عناصر مشارکت برقرار باشد، مستقل از آن است. دکترین حقوقی این اصل را مقرر داشته و نوشته‌های تخصصی نیز آن را مؤکد ساخته‌اند؛ نوشته‌هایی که تحریک را جرمی بسیار خطرناک توصیف کرده‌اند، زیرا مباشران را می‌آفریند و به پیش می‌راند. همین امر گرایش قوانین را به برابر دانستن محرّک با مباشر، در صورت تحقق نتیجه یا شروع به آن، توضیح می‌دهد؛ رویکردی که مانع می‌شود طراحِ نقشه مجرمانه پشت کسی که فعل را با دست خود اجرا کرده پنهان بماند و موجب می‌شود محرّک به مجازات فعلِ مقصود، بر حسب جایگاه آن در سلسله‌مراتب حمایت کیفری، برسد. افزون بر این، تحریک گونه‌ای از مشارکت است که در خفا رواج دارد و صاحب آن غالباً پنهان می‌ماند، در حالی که مباشر در صحنه نمایان است، حال آنکه محرّک موتور اصلیِ عمل مجرمانه است. این پیشینه نظری از گزینش مجازات‌های مشدد، هرگاه جرائم به امنیت دولت و منافع عالی جامعه مربوط باشند، پشتیبانی می‌کند.[۳]

متون قانون مجازات در بیان صور گفتار و رفتاری که تحریک را راهی برای تهدید نظم اساسی و صلح اجتماعی قرار می‌دهند گسترش می‌یابند و افعال تحریک‌آمیزی را که به حکومت تعرض می‌کنند، تعصبات را برمی‌انگیزند، به نزاع میان طوایف و نژادها فرامی‌خوانند، کینه و نفرت را میان ساکنان برمی‌انگیزند و براندازی نظام را توجیه می‌کنند، در قلمرو جرم‌انگاری می‌گنجانند.

---

۱. خلف، حسام عبد الأمیر، (۲۰۱۹)، التکامل بین القانون الدولی الجنائی والقانون الدولی الإنسانی فی مکافحة الإرهاب، مجلة العلوم القانونیة، ص ۹.

۲. محمد، لطیفة حمید، (۱۹۹۴)، القصد الجنائی الخاص، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه بغداد، ص ۷۲.

۳. حسین، حسین عبد علی، (۱۹۸۳)، الاتفاق الجنائی فی التشریع العراقی – دراسة مقارنة، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه بغداد، ص ۸۱.

این متون، هرچند الفاظشان متفاوت است، قاعده کیفری‌شان با عنوان کلان جرائم امنیت دولت همخوان است؛ از این رو حکم تشدید را بر هر مشارکت تبلیغی که اهداف تعرض به بنیان‌های دولت و ارکان وحدت آن را دنبال کند، تسری می‌دهند و محرّک را در برابر مجازات‌های سنگینی قرار می‌دهند که با اثر اجتماعی گفتار او که ممکن است از خود سلاح اثرگذارتر باشد ـ متناسب است. قانون همچنین به احکامی با ماهیت سیاسی ارجاع داده است که در جرائم سیاسی، جایگزینی حبس ابد به جای اعدام را اقتضا می‌کنند؛ امری که هنگامی که توصیف فعل در این قلمرو قابل تصور باشد، امکان فردی‌سازی قضایی را به نحوی که ماهیت انگیزه سیاسی را رعایت کند بی‌آنکه در حمایت کوتاهی شود، فراهم می‌سازد. ماده بیست و دو این امر را آشکار کرده و در جرائم سیاسی حبس ابد را جایگزین اعدام ساخته است، همراه با آثاری ویژه که حکم را از برخی پیامدها خارج می‌کند؛ و این راه‌های ارزیابی دقیقی را در توصیف واقعه و تعیین قالب کیفر پیش روی قاضی می‌گشاید.

سپس دوره پس از سال دو هزار و سه فرا رسید تا از رهگذر قانون مبارزه با تروریسم شماره ۱۳ مصوب ۲۰۰۵، ساختار ویژه‌ای از مجازات‌ها را بیفزاید. این قانون سلسله‌مراتب ضمانت‌اجراها را به گونه‌ای از نو ترسیم کرد که اعدام را در جرائم با بیشترین خطر، اصل قرار می‌دهد و برابری در مجازات را به همه اشکال مشارکت در عمل تروریستی، از جمله تحریک، طراحی، تأمین مالی، تسهیل و پناه‌دادن، گسترش می‌دهد. قانون خاص چنین می‌نگرد که محیط تروریستی از شبکه‌ای از نقش‌ها زاده می‌شود و نه از مباشری منفرد، و تحریک در آن خشتی بنیادین است که از اجرای مادی کمتر نیست؛ از این رو میان مشارکت‌کنندگان برابری برقرار کرد و مجازات مباشر اصلی را بر حسب نوع جرم تروریستی برای آنان مقرر داشت. این قانون در مواضعی برای افعال ترویج و پشتیبانی حتی اگر به اجرای بالفعل نینجامند تا هنگامی که قصد پشتیبانی ثابت باشد، مجازات حبس ابد مقرر کرده است؛ و این امر راه را برای دادسرا می‌گشاید تا اثبات کند که ندای تبلیغی، عقیده‌ای صرف نبوده، بلکه فعلِ پشتیبانیِ مقصودی بوده که محیطی پرورش‌دهنده برای تروریسم پدید می‌آورد. در عین حال، قانون معاذیر معافیت‌بخش یا مخففه‌ای مقرر داشت که انصراف و گزارش زودهنگام را تشویق می‌کنند تا زنجیره اجرا گسسته شود و از وقوع جرم جلوگیری گردد؛ چنان‌که معافیت را در صورت گزارش پیش از کشف جرم، هرگاه به دستگیری مرتکبان یا خنثی‌سازی اجرا بینجامد، مجاز دانست و تخفیف را به کسی اعطا کرد که پس از وقوع جرم و پیش از دستگیری‌اش، داوطلبانه اطلاعاتی ارائه دهد که به دستگیری شرکا منجر شود. این سیاست میان بازدارندگی سخت‌گیرانه و فرصت‌های قانونی برای بستن راه خطر پیش از تکمیل آن توازن برقرار می‌کند. همچنین مصادره هر مال یا ابزار یا وسیله‌ای را که ضبط شده یا برای اجرا آماده شده بود ـ از جمله رسانه‌های فنی که در پخش و تحریک الکترونیکی به کار رفته‌اند الزامی دانست تا پس از صدور حکم دوباره به چرخه بازنگردند؛ بدین ترتیب مجازات با خشکاندن ابزارهای مادی‌ای همراه می‌شود که تبلیغات تروریستی بر آن‌ها استوار است و نیروی خود را از آن‌ها می‌گیرد.[۱]

دیوان تمیز فدرال عراق نیز در اعمال مجازات‌های مربوط به جرائم تروریستی این گرایش تقنینی را تقویت کرده است؛ امری که بر جرائم تحریک به تروریسم هرگاه ثابت شود که تحریک صورتی از صور مشارکت جزایی یا سببی در شکل‌گیری اراده مجرمانه نزد مباشر بوده است بازتاب می‌یابد. هیئت موسع کیفری در رأی شماره ۲۰۴/هیئت موسع کیفری/۲۰۱۹ مورخ ۲۰۱۹/۳/۲۷، رویکرد تشدید مجازات را در جرمی تروریستی که بر اساس ماده چهارم/۱ و با دلالت ماده دوم/۱ و ۳ قانون مبارزه با تروریسم ثابت شده بود تأیید کرد و دعوا را به دادگاه آن بازگرداند تا مجازات را به منظور تشدید آن، بدون استناد به ماده ۱۳۲ قانون مجازات، بازبینی کند. از این رأی برمی‌آید که سیاست قضایی در جرائم تروریستی، هرگاه فعل مخل امنیت عمومی باشد یا در قلمرو افعالی قرار گیرد که قانون مبارزه با تروریسم مقابله با آن‌ها را با بالاترین درجه بازدارندگی قصد کرده است، به گسترش اسباب ارفاق تمایل ندارد. همین معنا بر تحریک به تروریسم نیز، هرگاه ثابت شود که فعلی مؤثر در وقوع جرم یا در

---

۱. جاسم، فراس نعیم، (۲۰۲۱)، «مواجهة خطاب التحریض علی الإرهاب فی وسائل التواصل الاجتماعی من منظور القانون الدولی»، مجلة کلیة القانون والعلوم السیاسیة، شماره ۱۲، ص ۱۵.

آماده‌سازی محیط مجرمانه آن بوده، صادق است؛ زیرا محرّک در این حالت در حد بیانِ صرف متوقف نمی‌ماند، بلکه نقشی ایجابی در ساختن خطر تروریستی و به حرکت درآوردن مباشران به سوی آن ایفا می‌کند.[۱]

همچنین دیوان تمیز فدرال در رأی شماره ۴۹/احاله/۲۰۱۰ مورخ ۲۰۱۰/۱۰/۲۶ اصل مهمی را در پرونده‌های تروریستی مقرر داشت، مبنی بر اینکه متهم در پرونده‌های تروریستی، صرف‌نظر از تعداد جرائم ارتکابی و محل وقوع آن‌ها، هرگاه مشمول قانون مبارزه با تروریسم شماره ۱۳ مصوب ۲۰۰۵ باشند، با یک دعوای واحد (به دادگاه) احاله می‌شود. این رأی پس از آن صادر شد که دادگاه جنایی بیش از یک حکم اعدام درباره وقایع متعدد صادر کرده بود؛ از این رو دیوان تمیز تصمیمات را نقض کرد و دعوا را برای یکپارچه‌سازی احاله و محاکمه بازگرداند. اهمیت این رویکرد در جرائم تحریک به تروریسم از آن روست که تحریک ممکن است صورت فعالیتی ممتد و مکرر از رهگذر بیش از یک فعل یا وسیله یا واقعه به خود گیرد؛ با این حال، ارزیابی مجازات باید هرگاه فعالیت تروریستی به طرحی مجرمانه و واحد پیوسته باشد بر تصور وحدت آن فعالیت استوار شود تا آشفتگی در توصیف یا تعدد بی‌ضابطه در مجازات‌ها پدید نیاید.[۲]

بر این پایه می‌توان گفت که رویه دیوان تمیز عراق در دو مسیر مکمل حرکت می‌کند: نخست، تأکید بر سخت‌گیری در مجازات و عدم تساهل در به‌کارگیری اسباب تخفیف، آنگاه که موضوع به جرائم تروریستیِ مخل امنیت دولت یا صلح عمومی مربوط باشد؛ و دوم، تنظیم شکلی و ماهوی اعمال مجازات از رهگذر یکپارچه‌سازی محاکمه و تعیین قلمرو فعالیت تروریستی، تا مجازات‌ها به‌صورت بی‌ضابطه متعدد نشوند. افزون بر این، افزودن آرای دیوان تمیز به این بند نشان می‌دهد که سیاست کیفری عراق در جرائم تحریک به تروریسم تنها بر متون استوار نیست، بلکه نظارت دیوان تمیز فدرال نیز پشتیبان آن است؛ دیوانی که از یک سو در پی تحقق بازدارندگی و از سوی دیگر در پی تنظیم توصیف و مجازات است.

این نظام خاص با ساختاری نهادی ـ اجرایی در قانون دستگاه مبارزه با تروریسم شماره ۳۱ مصوب ۲۰۱۶ تقویت می‌شود؛ قانونی که هرچند قانونِ سازمان‌دهی و تدبیر است و نه قانون مجازات، دستگاه قضایی و نظام تعقیب را به ابزارهای لازمِ ضبط و تحقیق مجهز می‌کند تا رشته‌های تحریک معاصر را در دست گیرند؛ از رهگذر رصد ارتباطات و شبکه‌های اجتماعی، پیگیری سکوها، انجام عملیات نظارت، بازرسی و تحری، اجرای دستورهای دستگیری با مجوز قضایی، تحقیق زیر نظر قاضی صالح، ردیابی مالی منابع تأمین مالی، هماهنگی با نهادهای ملی و خارجی، و سپس عرضه داده‌ها به قاضی برای صدور تصمیم مقتضی. این حلقه اجرایی، کیفر را با توانایی بالفعل در دستیابی به دلیل و تثبیت آن احاطه می‌کند، به‌گونه‌ای که مجازات تحریک حرفی بر کاغذ باقی نمی‌ماند، بلکه پشتوانه‌ای برای توجیه مجازات‌های اصلی و تکمیلی و اقدامات تأمینی‌ای می‌شود که (دادگاه) به آن‌ها حکم می‌دهد، همچون توقیف، مسدودسازی و بستن سکوهایی که کارکردشان در تحریک یا تمجید یا عضوگیری ثابت شده است. قانون این اختیارات را در بندهای روشنی مقرر کرده است که از اجرای نظارت به موجب دستورهای قضایی، ردیابی منابع تأمین مالی با هماهنگی دفتر مبارزه با پول‌شویی و بانک مرکزی، و گردآوری و تبادل اطلاعات و عرضه آن‌ها به قاضی صالح سخن می‌گویند؛ و این امر محیطی اجرایی پدید می‌آورد که مجازات‌ها را چارچوب‌بندی و کارآمدی عملی آن‌ها را در پرونده‌های تحریکِ دارای خصلت شبکه‌ای تضمین می‌کند.[۳]

در سطح سیاست تقنینی ملاحظه می‌شود که قانون‌گذار جرائم تحریکِ مخل امنیت دولت را با حصاری از استثنائات تقنینی در قوانین عامی که اثر مستقیم بر اجرای مجازات‌ها دارند احاطه کرده است. مهم‌ترین آن‌ها قانون عفو عمومی شماره ۲۷ مصوب ۲۰۱۶ است که به‌صراحت از قلمرو خود این جرائم را مستثنا کرد: جرائم تروریستی‌ای که به قتل یا نقص عضو دائمی انجامیده‌اند، جرم تخریب نهادهای دولتی، جرم جنگیدن با نیروهای مسلح، و هر جرم تروریستی که (شخص) با معاونت یا تحریک یا تبانی

---

۱. دیوان تمیز فدرال عراق، هیئت موسع کیفری، رأی شماره ۲۰۴/هیئت موسع کیفری/۲۰۱۹، مورخ ۲۰۱۹/۳/۲۷، منتشرشده در پایگاه اینترنتی شورای عالی قضایی عراق. اصل مستخرج از رأی: «تصمیمات صادره از هیئت موسع کیفری دیوان تمیز فدرال قطعی است و درخواست مداخله تمیزی نسبت به آن‌ها جایز نیست».

۲. دیوان تمیز فدرال عراق، هیئت عمومی، رأی شماره ۴۹/احاله/۲۰۱۰، مورخ ۲۰۱۰/۱۰/۲۶، منتشرشده در پایگاه اینترنتی شورای عالی قضایی عراق. اصل مستخرج از رأی: «متهم در پرونده‌های تروریستی، صرف‌نظر از تعداد جرائم ارتکابی و محل وقوع آن‌ها، هرگاه مشمول قانون مبارزه با تروریسم شماره ۱۳ مصوب ۲۰۰۵ باشند، با یک دعوای واحد احاله می‌شود».

۳. رشید، عدنان عبد الله؛ یاسین، کاوة، مکافحة الإرهاب وحق الإنسان فی الخصوصیة، پیشین، ص ۱۷.

در ارتکاب آن مشارکت داشته است؛ و نیز جرائم مخل امنیت خارجی و داخلی دولت مذکور در مواد یکصد و پنجاه و شش تا یکصد و نود و هشت قانون مجازات. معنای این امر آن است که محرّک در این قلمرو مشمول عفو عمومی نمی‌شود و آثار آن بر او جاری نمی‌گردد؛ امری که تضعیف‌نشدن اثر بازدارنده مجازات‌های مقرر برای جرائم تحریک در قلمرو امنیت دولت را تضمین می‌کند و مؤکد می‌سازد که سیاست کیفری با کسی که آمادگی اجتماعی برای خشونت و تعرض به نمادها، نهادها و وحدت دولت را می‌سازد، تساهل نمی‌پذیرد.

همچنین از نظر دور نیست که قانون عام، قواعدی برای فردی‌سازی کیفر نیز ترسیم کرده است که هنگام وجود موجبات تخفیف قانونی یا وصفی سیاسی که قالب کیفر را تغییر می‌دهد، فضای ارزیابی انسانی را برای دستگاه قضایی فراهم می‌سازد. (این قانون) احکامی درباره عفو خصوصی و آثار آن، احکامی ویژه جرائم سیاسی مبنی بر جایگزینی حبس ابد به جای اعدام، و تقسیم جرائم بر حسب شدت آن‌ها به‌گونه‌ای که نوع جزایی جرم بر پایه نوع شدیدترین مجازات تعیین می‌شود مقرر کرده است؛ و نیز تبیین کرده است که تبدیل مجازات جز به موجب نص، نوع جرم را تغییر نمی‌دهد. این مفاصل، حرکت قاضی را میان بیشینه بازدارندگی و کمینه ارفاق تنظیم می‌کنند؛ بدین ترتیب جرائم مخل امنیت دولت با دیگر جرائم درنمی‌آمیزند، سلسله‌مراتب ضمانت‌اجراها آشفته نمی‌شود و دستگاه قضایی، آنگاه که اقتضا کند، از ابزارهای انعطاف محروم نمی‌ماند، بی‌آنکه به قطعیت حمایت در پرونده‌های تحریک به تعرض به منافع کلان دولت خللی وارد شود.

از زاویه اثبات که مجازات را به اجرای واقعی توانا می‌سازد برخورد با تحریک به سخنان رها و پراکنده محدود نمی‌شود، بلکه مستلزم احراز فعالیتی ایجابی و مؤثر است که از عقیده صرف فراتر رفته و به ایجاد عزم بر ارتکاب جرم، یا تمجید از گروهی تروریستی، یا فراهم‌ساختن رسانه‌هایی برای تبادل دستورها، یا گمراه‌ساختن مقامات برسد؛ و این امر از محتوای ارتباطی، بایگانی دیجیتال، قرائن تأمین مالی و ارتباط سازمانی، و اثر اجتماعیِ محقق یا محتمل به دست می‌آید.[۱] از همین جا اهمیت آنچه راهنماهای جامعه بین‌المللی درباره استفاده از اینترنت برای مقاصد تروریستی مقرر داشته‌اند ـ یعنی ضرورت مشارکت با بخش خصوصی فناوری اطلاعات، روش‌شناسی‌های رصد و مسدودسازی، و همکاری فرامرزی آشکار می‌شود؛ زیرا تبلیغ و تحریک امروز از سکوهایی تغذیه می‌کنند که مرزهای جغرافیایی نمی‌شناسند و بر زیرساخت‌های فنی و خوشه‌ای تکیه دارند که با چشم غیرمسلح دیده نمی‌شوند. این مرجع‌های عملی، مشروعیت مصادره رسانه‌های فنیِ به‌کاررفته در تحریک و خشکاندن مجاری تأمین مالیِ تغذیه‌کننده آن را تقویت می‌کنند و از مجازات‌های اصلی و تکمیلی‌ای که دادگاه‌ها به آن‌ها حکم می‌دهند پشتیبانی می‌کنند، آنگاه که دادسرا ثابت کند این سکوها ظرف‌هایی خنثی نبوده‌اند، بلکه ابزارهایی مجرمانه در خدمت خشونت بوده‌اند.

با انطباق این قواعد بر نمونه‌های عملی روشن می‌شود که محرّک در پرونده‌های امنیت دولت، اگر تحریکش معطوف به افعالی همچون حمله به نیروهای مسلح یا پلیس یا نهادهای دولتی، یا پراکندن رعب در میان مردم، یا استفاده از مواد منفجره و مواد شیمیایی یا پرتوزا باشد، در معرض سخت‌ترین مجازات‌ها قرار می‌گیرد؛ زیرا قانون تروریسم به اندازه شدت جرم تروریستیِ مقصود، میان محرّک و مباشر در مجازات برابری برقرار می‌کند. پس اگر موضوع تحریک فعلی باشد که (مجازاتش) به حد اعدام برسد، برابری لازم است و در غیر این صورت، حبس ابد و کمتر از آن، بر حسب توصیف (جرم)؛ مشروط بر آنکه مصادره الزامیِ اموال و رسانه‌هایی که در پرونده دعوا ثابت شده‌اند در پی آن بیاید. این رویکرد پشتوانه خود را در قاعده‌ای ساختاری می‌یابد که تحریک را خشتی بنیادین در ساختن خطر می‌داند و نه صرفاً حاشیه‌ای بر آن؛ چنان‌که اثر خود را در قانون عفو عمومی نیز محفوظ می‌یابد که راه گریز این دسته از جرائم را بست؛ و مؤکد می‌سازد که بازدارندگی جز با خشکاندن سرچشمه‌های نیروی مادیِ تبلیغات تحریک‌آمیز و بستن مسیرهایی که پس از صدور احکام، بازتولید آن را در جامعه ممکن می‌ساختند، کامل نمی‌شود.

اگر همه این‌ها با اصل قانونی بودن سنجیده شود، قانون مجازات عراق چارچوب ضابطه‌مند را با تصریح بر این اصول حفظ کرده است که مجازاتی جز به موجب نص نیست، قانون جدیدترِ مساعدتر به حال متهم پیش از قطعی‌شدن حکم اعمال می‌شود،

---

۱. العادلی، محمود صالح، (۱۹۹۳)، الإرهاب والعقاب: شرح القانون الجنائی للإرهاب طبقًا للقانون رقم ۹۷ لسنة ۱۹۹۲، چاپ اول، قاهره: دار النهضة العربیة، ص ۲۵.

و نوع جرم بر پایه نوع شدیدترین مجازاتِ مقرر برای آن در قانون تعیین می‌گردد. این اصول با تشدید در جرائم تحریکِ مخل امنیت دولت تعارض ندارند، بلکه از گسترش ناسنجیده جلوگیری می‌کنند و قطعیت حقوقی را پاس می‌دارند و در عین حال امکان توصیف داده‌های نوین را فراهم می‌سازند؛ زیرا وسایل تحریک شکل واحدی ندارند و تصریح مستقیم همواره در آن‌ها لازم نیست، بلکه ممکن است هم‌زمان ضمنی و مستقیم باشند، هرگاه بستر (سخن) بر فهم مشترک میان محرّک و مباشر درباره جرمِ مورد قصدِ ارتکاب هرچند به نحوی کلی که جزئیات اجرا را به مباشر واگذارد دلالت کند. مطالعات کیفری به این معنا در توصیف تحریک توجه داده‌اند و آن را موضوعی حساس در قلمرو قانون مجازات دانسته‌اند، زیرا صاحب آن اغلب در خفا عمل می‌کند و هنگام اجرا پنهان می‌شود، حال آنکه جامعه تنها مباشر را می‌بیند؛ از این رو، سیاست کیفری باید هرگاه ارکان برقرار و رابطه سببیت میان دعوت و نتیجه یا شروع به آن ثابت شود، میان این دو جایگاه برابری برقرار کند.[۱]

پس از این تبیین، می‌توان تصویر کیفری یکپارچه را چنین استخلاص کرد: نقطه آغاز در قانون مجازات عراق شماره ۱۱۱ مصوب ۱۹۶۹ آن است که کیفر جرائم مخل امنیت خارجی دولت، در صورتی که مرتکب قصد تعرض به استقلال کشور یا وحدت یا تمامیت ارضی آن را داشته باشد، به اعدام می‌رسد؛ و اینکه وصف جرائم سیاسی ممکن است مجازات اعدام را به حبس ابد تبدیل کند، چنان‌که مقرر داشته است: در جرائم سیاسی، حبس ابد جایگزین اعدام می‌شود[۲]؛ و اینکه قاعده عام، میان شریک، محرّک و مباشر بر حسب نتیجه مقصود برابری برقرار می‌کند؛ و اینکه این قاعده، به سبب خطری که برای مصلحت عمومیِ عالی پدید می‌آورد، بی‌درنگ بر تحریک در این باب اعمال می‌شود.[۳] و اینکه قانون مبارزه با تروریسم شماره ۱۳ مصوب ۲۰۰۵ ساختاری شدیدتر پدید آورد که میان همه الگوهای مشارکت برابری برقرار می‌کند، بر حسب شدت فعل تروریستیِ مقصود، اعدام یا حبس ابد را مقرر می‌دارد و مصادره الزامی را تحمیل می‌کند[۴]؛ و برای تشویق انصراف زودهنگام، باب معافیت یا تخفیف را می‌گشاید؛ چنان‌که در نص دو ماده آمده است: ماده ۴: ۱ـ هر کس به‌عنوان مباشر اصلی یا شریک، هر یک از اعمال تروریستی مذکور در این قانون را مرتکب شود، به اعدام محکوم می‌شود. و محرّک، طراح، تأمین‌کننده مالی و هر کس که تروریست‌ها را به ارتکاب جرائم مذکور در مواد دوم و سوم این قانون توانا سازد، به مجازات مقرر برای مباشر اصلی محکوم می‌شود. ۲ـ هر کس عمداً عملی تروریستی را پنهان کند یا شخصی تروریست را به قصد پنهان‌کاری پناه دهد، به حبس ابد محکوم می‌شود.

و ماده ۵ همان قانون مقرر داشته است: ۱ـ هر کس پیش از کشف جرم، مقامات صالح را آگاه سازد و گزارش او در دستگیری مرتکبان سهم داشته باشد یا مانع اجرای عمل تروریستی شود، از مجازات‌های مذکور در این قانون معاف است. ۲ـ برای شخصی که هنگام طراحی جرم (با دیگران همراه بوده و) پس از وقوع جرم یا کشف آن از سوی مقامات و پیش از دستگیری‌اش، داوطلبانه اطلاعاتی به مقامات صالح ارائه دهد و این اطلاعات به دستگیری دیگر مشارکت‌کنندگان بینجامد، (این امر) عذر مخففِ مجازاتِ مقرر در ماده دوم این قانون محسوب می‌شود.[۵] و اینکه قانون دستگاه مبارزه با تروریسم شماره ۳۱ مصوب ۲۰۱۶ پشتوانه شکلی اجرایی برای رصد محتوای تحریک‌آمیز و ردیابی تأمین مالی آن، تحت نظارت دستگاه قضایی، فراهم کرد تا حکم به مجازات بر پرونده‌ای مستحکم از حیث دلیل دیجیتال، مالی و سازمانی استوار باشد؛ و اینکه قانون عفو عمومی شماره ۲۷ مصوب ۲۰۱۶ راه گریز از این جرائم را بست و آن‌ها را از جمله مشارکت از طریق تحریک یا تبانی به موجب نصی خاص از قلمرو عفو خارج ساخت.[۶] بدین سان، نظامی منسجم پیش روی قاضی شکل می‌گیرد که تحریکِ مخل امنیت دولت را، هرگاه همان پلی باشد که جرم از آن به تعرض به استقلال، وحدت و تمامیت ارضی دولت گذر می‌کند، در مرتبه شدیدترین کیفر قرار

---

۱. العانی، شاکر، (۱۹۷۳)، الجرائم الماسة بأمن الدولة الخارجی المنصوص علیها فی قانون العقوبات العراقی الجدید: بحث مقارن، القضاء: مجلة حقوقیة، دوره ۲۸، شماره ۱ (کانون الثانی/شباط/آذار)، ص ۱۰.

۲. قانون مجازات عراق شماره ۱۱۱ مصوب ۱۹۶۹، ماده ۲۲.

۳. ر.ک: قانون مجازات عراق شماره (۱۱۱) مصوب ۱۹۶۹ (اصلاحی)، مواد ۱/۴۸ و ۱/۵۰.

۴. غفور، کوسار سعید؛ قادر، أمانج ناصح، محاکمة مرتکبی جریمة معسکر سایکر وفق القوانین العراقیة – أم اختصاص المحکمة الجنائیة الدولیة، پژوهش علمی، دانشگاه جرمو، مرکز پژوهش‌های جرمو درباره نسل‌کشی و جرائم دسته‌جمعی، ۲۰۲۱–۲۰۲۲، ص ۳۳.

۵. ر.ک: قانون مبارزه با تروریسم شماره ۱۳ مصوب ۲۰۰۵، مواد ۴ و ۵.

۶. قانون عفو عمومی شماره ۲۷ مصوب ۲۰۱۶، ماده ۴/اولاً.

می‌دهد؛ با حفظ توازنی دقیق که اصول قانونی بودن را رعایت می‌کند و ـ آنگاه که موجبات آن به موجب نص یا توصیف قضاییِ موجه و مستند به اوراق، قرائن و مدارکی که تحقیقات فراهم می‌آورد و سازوکارهای نهادیِ متخصص در مبارزه، هماهنگی و عرضه به قاضی صالح پشتیبان آن‌اند، فراهم باشد مجال فردی‌سازی را می‌گشاید.[۱]

بند دوم: مجازات‌های مقرر برای جرائم تحریک در مصر

در ترسیم مجازات‌های مقرر برای جرائم تحریکِ مخل امنیت دولت در مصر، باید از ماهیت گزینش تقنینی‌ای آغاز کنیم که تحریک را از صرفِ صورتی از صور مشارکت در جرم، به رفتاری با خطرناکیِ مستقل بدل ساخت، هرگاه به محیط تروریسم یا به منافع حساس امنیت دولت پیوند یابد، یا هدفش ساختن آمادگی اجتماعی برای خشونت، یا تمجید از گروه‌های تروریستی، یا فراهم‌ساختن زیرساخت فنی‌ای باشد که گفتار تحریک‌آمیز را به انتشار، صدور دستور و عضوگیری توانا می‌سازد. از این رو، قانون مبارزه با تروریسم مصر شماره ۹۴ مصوب ۲۰۱۵ نظامی کیفریِ درهم‌تنیده اتخاذ کرد که افعال ترویج مستقیم و غیرمستقیم و ایجاد یا استفاده فنی از پایگاه‌ها به منظور تبلیغات تروریستی را موضوع مجازات‌های مشدد قرار می‌دهد، در کنار تدابیر تکمیلی همچون مصادره، درج در فهرست، مسدودسازی و بستن سکوها؛ همراه با ارجاعی صریح به قواعد قانون مجازات هرگاه لازم آید، به نحوی که وحدت سلسله‌مراتب حمایت در برابر تحریک در صورتِ مخل امنیت دولتِ آن تضمین شود؛ چنان‌که مقرر داشته است: احکام (مواد) قانون مجازات بر هر جرم تروریستی مقرر (در این قانون) جاری است[۲]؛ امری که باب جمع میان مجازات‌های قانون خاص و قواعد قانون عام را، هرگاه توصیف واقعه اقتضا کند، برای قاضی می‌گشاید؛ از جمله آنچه انحلال و تعطیلی اماکن آن‌ها و مصادره اموال را مجاز می‌دارد.[۳] قانون‌گذار همچنین تخفیف را مقید ساخت و مقرر داشت: تخفیف مجازات جز به میزان یک درجه جایز نیست[۴]؛ امری که از خصلت سخت‌گیری کیفری پرده برمی‌دارد، هرگاه موضوع تحریک به جرائم خشونت تروریستی یا نتایج خطرناکی که به آن می‌انجامد برای امنیت عمومی و منافع عالی دولت پیوسته باشد.[۵] و اگر ساختار جرم‌انگاری چتر خود را بر محتوا و رسانه‌ها هر دو گسترده است، ساختار مجازات نیز در همان جهت حرکت کرده و ایجاد پایگاه‌ها یا استفاده از آن‌ها را برای مقاصد ترویج، تبادل دستورها، گمراه‌ساختن مقامات یا تأثیرگذاری بر جریان دادرسی، موضوع ضمانت‌اجراهای مشدد قرار داده است و به دادسرا یا مرجع تحقیق اجازه داده است پایگاه‌ها را توقیف یا مسدود کند و دستگاه‌ها و تجهیزاتِ به‌کاررفته در جرم را توقیف تأمینی نماید. این تدبیری پیوسته به مجازات است که بر فلسفه خشکاندن ابزارهای تحریک و سرچشمه‌های فنی آن استوار است؛ بدین ترتیب مقابله در حد حبس جنحه‌ای یا جنایی متوقف نمی‌ماند، بلکه به مصادره نظام فنی‌ای که جرم بر آن استوار بوده و خارج‌ساختن آن از چرخه نیز می‌رسد؛ امری که احکام قانون ۹۴ درباره اختیار توقیف پایگاه‌ها، مسدودسازی و توقیف تأمینی رسانه‌ها به‌صراحت بر آن تصریح کرده‌اند تا در عمل در پرونده‌های تحریک دیجیتالِ مرتبط با امنیت دولت به کار بسته شوند و اجرای مجازات اصلی و تدبیرِ همراهِ آن را که از تکرار انتشار پیام‌های تحریک‌آمیز یا بازگرداندن آن‌ها به چرخه در محیط الکترونیکی جلوگیری می‌کند بر دستگاه قضایی آسان سازند.[۶]

در سطح نهادی‌بودن عدالت کیفری، تشدید مجازات بدون تضمین‌های شکلی و بدون بخش قضایی تخصصی رها نشده است؛ زیرا قانون یک یا چند شعبه از شعب دادگاه‌های جنایی را برای رسیدگی به جنایات تروریستی و جرائم مرتبط با آن‌ها، و شعبی در دادگاه‌های بدوی را برای رسیدگی به جنحه‌های مرتبط اختصاص داده است، با تأکید بر رسیدگی فوری و بر اساس آیین‌های مقرر در قانون ۹۴ و قانون آیین دادرسی کیفری. این ساختار نهادی اثری مستقیم بر کیفیت اعمال مجازات‌های مقرر برای جرائم تحریک دارد؛ زیرا تجربه قاضی متخصص و انباشت حرفه‌ای او در خوانش دلیل دیجیتال و دلالت گفتار تحریک‌آمیز

---

۱. قانون مجازات عراق شماره ۱۱۱ مصوب ۱۹۶۹ (اصلاحی)، مواد ۱، ۱۵۶ و ۱۷۰.

۲. قانون مبارزه با تروریسم مصر شماره ۹۴ مصوب ۲۰۱۵، ماده ۹.

۳. قانون مجازات مصر شماره ۵۸ مصوب ۱۹۳۷، ماده ۹۸ «هـ».

۴. قانون مبارزه با تروریسم مصر شماره ۹۴ مصوب ۲۰۱۵، ماده ۱۰.

۵. سرور، أحمد فتحی، (۱۹۹۶)، الوسیط فی قانون العقوبات – القسم العام، قاهره: دار النهضة العربیة، ص ۵۹.

۶. الألفی، محمد محمد صالح، (۲۰۱۱)، الجرائم المضرة بأمن الدولة، رساله دکتری، دانشکده حقوق، دانشگاه قاهره، گروه حقوق کیفری.

بر قصد خشونت یا تمجید از آن، به توصیفی دقیق‌تر و فردی‌سازیِ مناسب‌ترِ کیفر در پرتو شدت فعل تحریک‌آمیز، محیط و رسانه‌های آن یاری می‌رساند.[۱]

نظام کیفری ویژه قانون ۹۴ با نظام قضایی سازمانیِ موازی در قانون ساماندهی فهرست‌های نهادهای تروریستی و تروریست‌ها شماره ۸ مصوب ۲۰۱۵ پشتیبانی می‌شود؛ قانونی که ابزار درج در فهرست را با آثاری الزام‌آور به حکم قانون در تمام مدت ثبت در فهرست به دستگاه قضایی می‌سپارد؛ به‌گونه‌ای که نهاد ممنوع، اماکن آن تعطیل، اموالش مسدود و دعوت به پیوستن به آن یا ترویج آن یا برافراشتن شعارهایش ممنوع می‌شود؛ و برای اشخاصِ درج‌شده نیز آثاری مترتب می‌گردد که ابزارهایش ممنوع‌الخروجی، ابطال گذرنامه، از دست دادن شرط حسن شهرت لازم برای تصدی مناصب عمومی، تعلیق از کار و دیگر قیودی است که در طول مدت درج، راه بازتولید ساختار اجتماعی تبلیغات، حلقه‌های تحریک و منابع تأمین مالی آن را می‌بندند. در اینجا ضمانت‌اجرای کیفری با تدبیر قضایی سازمانی تلاقی می‌یابد تا محرّک و نهاد او را در حلقه‌ای ممتد در زمان محصور کند که مانع تأمین مالی گفتار تحریک‌آمیز و تبلیغ گروه‌های طبقه‌بندی‌شده به‌عنوان تروریستی می‌شود و اثر تحریک را در فضای عمومی محدود می‌سازد. این همان است که ماده ۷ قانون ساماندهی فهرست‌های نهادهای تروریستی و تروریست‌ها شماره ۸ مصوب ۲۰۱۵ به‌صراحت تفصیل داده است؛ چنان‌که ممنوعیت پیوستن به نهاد یا ترویج آن یا برافراشتن شعارهایش را همراه با تدابیر دیگری همچون توقف فعالیت‌های آن و مسدودسازی اموال و درج در فهرست‌های ممنوع‌الخروجی و ابطال گذرنامه مترتب ساخته است.[۲] همچنین صلاحیت مرجع قضایی صالح را در رسیدگی به درخواست‌های درج مقرر داشته و تصریح کرده است: یک یا چند شعبه در دادگاه تجدیدنظر قاهره به درخواست‌های درج رسیدگی می‌کند و ظرف هفت روز با تصمیمی مستدل (درباره آن) تصمیم می‌گیرد[۳]؛ و مدت ثبت و سازوکار تمدید یا حذف آن را ساماندهی کرده و مقرر داشته است: درج برای مدتی که از پنج سال تجاوز نکند صورت می‌گیرد (در پایان آن) عرضه مجدد برای بررسی تمدید درج لازم است وگرنه حذف نام از فهرست الزامی است.[۴] این انتظام شکلی، کارآمدی مجازات‌های مقرر برای افعال تحریک را، هنگامی که با نهادهای طبقه‌بندی‌شده به‌عنوان تروریستی همراه شوند یا تبلیغ و تمجید پیرامون آن‌ها در گردش باشد، تقویت می‌کند.

این آثار سازمانی زمانی روشن‌تر می‌شوند که ملاحظه کنیم قانون شماره ۸ مصوب ۲۰۱۵ انتشار تصمیمات درج، تمدید و حذف را در روزنامه رسمی الوقائع المصریهٔ الزامی می‌داند و همه مقامات و نهادهای دولت را به اعمال آثار درج در داخل و خارج ملزم می‌سازد؛ امری که سریان ضمانت‌اجراهای سازمانیِ تکمیل‌کننده مجازات‌های تحریک را در گسترده‌ترین قلمرو نهادی محقق می‌کند. این امر مستقیماً بر سخت‌گیری در برخورد با ترویج نهادهای طبقه‌بندی‌شده بازتاب می‌یابد؛ زیرا افعال دعوت، پیوستن و ترویج آن‌ها در تمام مدت درج، به حکم قانون ممنوع می‌شوند و هرگاه با مواد قانون مبارزه با تروریسم مصر شماره ۹۴ مصوب ۲۰۱۵ یا قواعد قانون مجازات که فعل را در یکی از اوصاف جزایی‌اش توصیف می‌کنند منطبق گردند، در معرض ضمانت‌اجرای کیفری قرار می‌گیرند؛ چنان‌که (قانون مجازات) مقرر داشته است: جرائم سه نوع‌اند: (نخست) جنایات، (دوم) جنحه‌ها، (سوم) خلاف‌ها[۵]؛ و این امر دایره انضباطی محکمی پیرامون عرصه تبلیغی‌ای پدید می‌آورد که تحریک معمولاً از آن به عرصه عمومی رخنه می‌کند.

قانون مبارزه با تروریسم مصر شماره ۹۴ مصوب ۲۰۱۵ حلقه اجرا و مجازات را با هم محکم کرده است، بدین ترتیب که کیفر اصلی را با تدابیر مالی و جبرانیِ همراه پیوند زده است؛ از جمله الزام به مصادره آنچه در جرائم تروریستی به مصادره آن حکم می‌شود، و نیز آنچه ماده ۵۴ از منابع بیمه‌نامه اجباری برای جبران خسارت کسانی از افراد نیروهای مسلح و پلیس که از جرائم تروریستی آسیب می‌بینند از جمله فوت و از کارافتادگی اختصاص داده است؛ چنان‌که مقرر می‌دارد: دولت مکلف است

---

۱. قانون مبارزه با تروریسم مصر شماره ۹۴ مصوب ۲۰۱۵، ماده ۵۰.

۲. قانون ساماندهی فهرست‌های نهادهای تروریستی و تروریست‌ها شماره ۸ مصوب ۲۰۱۵، ماده ۷.

۳. قانون ساماندهی فهرست‌های نهادهای تروریستی و تروریست‌ها شماره ۸ مصوب ۲۰۱۵، ماده ۳.

۴. قانون ساماندهی فهرست‌های نهادهای تروریستی و تروریست‌ها شماره ۸ مصوب ۲۰۱۵، ماده ۴.

۵. قانون مجازات مصر شماره ۵۸ مصوب ۱۹۳۷، ماده ۹.

بیمه‌نامه اجباری جامعی برای پوشش همه خطرات از جمله موارد فوت یا از کارافتادگی منعقد کند و رئیس شورای وزیران می‌تواند بخشی از اموال یا عوایدی را که به مصادره آن‌ها حکم شده است. برای ایفای تعهدات دولت اختصاص دهد.[۱] این سیاستی است که نشان می‌دهد حمایت از منافع امنیت دولت از جبران زیان‌هایی که تروریسم و تحریکِ زمینه‌ساز آن بر جای می‌گذارند جدا نیست، و اینکه بخشی از عواید مصادره‌شده می‌تواند پشتوانه تعهد دولت در بیمه اجباری باشد؛ امری که پیوند میان کیفر و حمایت از قربانیان را در سیاست جنایی معاصر مصر عمیق‌تر می‌سازد.[۲]

در متن مجازات‌های مربوط به افعال تعرض به مجریان قانون مبارزه با تروریسم و آنچه به آن مربوط است، درجاتی فزاینده نمایان است که از حبس مشدد هفت ساله آغاز می‌شود، در صورت ایجاد نقص عضو دائمی یا استفاده از سلاح یا وقوع ربایش یا حبس غیرقانونی به حبس ابد می‌رسد و اگر فعل به مرگ شخصی بینجامد به اعدام می‌انجامد؛ چنان‌که نص (قانون) مقرر داشته است: به حبس مشدد دست‌کم هفت سال محکوم می‌شود و مجازات حبس ابد است اگر نقص عضو دائمی یا سلاح حمل کند یا (شخصی را) برباید یا محبوس کند و اگر فعل به مرگ شخصی بینجامد، مجازات اعدام است.[۳] این سلسله‌مراتب نشان می‌دهد قانون‌گذار چگونه به خطرناکی تعرض به نظام اجرای قانونی که جرائم تحریک و تبلیغات تروریستی را تعقیب می‌کند می‌نگرد، و فلسفه بازدارندگی خاص و عام را در محیط مبارزه، در بستر پاسداری از نظام شکلی و اجراییِ مأمور به مقابله با تروریسم در همه حلقه‌هایش از جمله حلقه تحریک که زمینه‌سازی، رهبری و هماهنگی می‌کند هرچند خود به اجرای مادی نپردازد ـ بازتاب می‌دهد.

ویژگی‌های سخت‌گیری در مجازات هنگامی کامل می‌شود که به ارجاع قانون مبارزه با تروریسم مصر شماره ۹۴ مصوب ۲۰۱۵ به شدیدترین مواد قانون مجازات مصر در زمینه تحریک عمومی به جرائم مخل امنیت حکومت، براندازی نظام، و نفرت و تحقیر بنگریم؛ چنان‌که مقرر داشته است: احکام مواد (۲۸، ۲۹، ۳۸ و ۹۸ هـ) قانون مجازات بر هر جرم تروریستیِ مقرر در این قانون جاری است.[۴] این ارجاع به قاضی امکان می‌دهد استثنائات شناخته‌شده در دکترین مصری را که مجازات تحریک علنی به جنایات معین را، حتی اگر نتیجه واقع نشود یا به صورت شروع واقع شود، مجاز می‌دانند به کار گیرد؛ و این خروجی آگاهانه از قاعده عامی است که برای مجازات محرّک، وقوع جرم یا شروع به آن را شرط می‌داند. در مقام عمل، مجازات‌ها از تضمین‌های اصل قانونی بودن جدا نیستند؛ زیرا قانون در جریان تحقیق در جرم تروریستی، اختیارات قاضی تحقیق و دادگاه تجدیدنظر جنحه در شعبه مشاوره را به دادسرا اعطا کرد، همراه با تقریر حق تجدیدنظرخواهی بدون هزینه از قرارهای بازداشت یا تمدید آن و الزام به رسیدگی به تجدیدنظرخواهی ظرف سه روز، وگرنه آزادی فوری (متهم) الزامی است؛ و نیز صدور مجوز مستدل برای بازرسی هنگام بیم از میان رفتن ادله را مجاز دانست. این ضوابط بر مسیر اعمال مجازات‌های مقرر برای تحریک اثر می‌گذارند، زیرا پرونده اثبات را بر اقداماتی بنا می‌کنند که تحت نظارت قضایی، دارای مهلت‌های معین و تابع نظارت قضایی تخصصی در شعب (رسیدگی به) تروریسم‌اند؛ امری که حکم محکومیت و مجازات را از ایرادهای بطلان مصون می‌دارد و بازدارندگی کیفری را بر اقداماتی سالم، بی‌ابهام و بی‌تعسف استوار می‌سازد؛ و این عنصری اساسی در مشروعیت کیفر است آنگاه که سخن از گفتاری باشد که ممکن است تحریک در آن با تعابیر سیاسی یا انتقادی عام درآمیزد و دستگاه قضایی ناگزیر باشد از رهگذر ابزارهای ضابطه‌مند اثبات آن‌ها را از هم تمییز دهد.

باید بر این نکته درنگ کرد که سایه مجازات‌ها از رهگذر سازوکارهای درج قضایی در فهرست، فراتر از حبس جنحه‌ای و جنایی امتداد می‌یابد؛ سازوکارهایی که اثر اجتماعی و حقوقی را بر محکومان یا نهادهایی که با تبلیغ و تحریک پیوند داشته‌اند سنگین‌تر می‌کنند؛ زیرا از زمان انتشار تصمیم درج، به حکم قانون، برای نهادها ممنوعیت تأمین مالی، مسدودسازی، توقف (فعالیت)، و ممنوعیت پیوستن، دعوت، ترویج و برافراشتن شعارها، و برای اشخاص بسته‌ای از قیود شغلی و اعتباری مترتب

---

۱. قانون مبارزه با تروریسم مصر شماره ۹۴ مصوب ۲۰۱۵، ماده ۵۴.

۲. سعید، محمد محمود، (۱۹۹۵)، جرائم الإرهاب: أحكامها الموضوعية وإجراءات ملاحقتها، قاهره: دار النهضة العربية، ص ۱۰۱.

۳. قانون مبارزه با تروریسم مصر شماره ۹۴ مصوب ۲۰۱۵، ماده ۲۷.

۴. قانون مبارزه با تروریسم مصر شماره ۹۴ مصوب ۲۰۱۵، ماده ۹.

می‌شود که از جمله آن‌ها از دست دادن شرط حسن شهرت لازم برای تصدی مناصب عمومی یا نمایندگی یا محلی، و تعلیق از کار است. همه این‌ها ابزارهایی تقنینی‌اند که پشتوانه مجازات‌های اصلی‌اند و تضمین می‌کنند که منابع و فضاهایی که گفتار تحریک‌آمیز را تغذیه کرده‌اند پس از صدور حکم به چرخه بازنگردند و منافذی را که گفتار مجرمانه از آن‌ها به عرصه عمومی یا نهادی راه می‌یافت، می‌بندند. قانون بر الزام همه دستگاه‌های دولتی به اجرای این آثار در داخل و خارج مصر تصریح کرده است؛ امری که به مجازات خصلتی ممتد در زمان و متعدی به ساختار روابط مالی و اجتماعی‌ای می‌بخشد که معمولاً از تبلیغات تحریک‌آمیز حمایت می‌کنند و در خدمت انتشار آن‌اند.[۱]

ساختار مجازات در قانون ۹۴ با ارجاعات تقنینی بین‌المللی تقویت می‌شود که از مرجعیتی هماهنگ با تعهدات مصر در مبارزه با جرائم سازمان‌یافته، تأمین مالی تروریسم و جرائم رایانه‌ای حکایت دارند؛ زیرا قانون در پرتو مجموعه‌ای از کنوانسیون‌های عربی و بین‌المللی که در مقدمه آن به آن‌ها اشاره شده، صادر شده است.[۲] همین امر این امتداد کیفری و تدبیری را در مقابله با تحریک دیجیتال، تأمین مالیِ تبلیغاتی و ایجاد فنیِ پایگاه‌ها توضیح می‌دهد؛ چنان‌که تلاقی میان ضمانت‌اجراهای کیفری و تدابیر سازمانی همچون درج در فهرست، مسدودسازی و انسداد (اموال) را بر پایه همکاری میان مقامات قضایی، نهادهای اجرایی و ارائه‌دهندگان خدمات اطلاعاتی در داخل و خارج تبیین می‌کند؛ و این امر کارآمدی مجازات‌ها را هنگام اعمال آن‌ها بر وقایع مرتبط با تحریک الکترونیکیِ مخل امنیت دولت افزایش می‌دهد.

از متممات این تصویر آن است که به یاد آوریم قانون، دست نیروی عمومی را بی‌قید رها نکرده، بلکه بر عدم مسئولیت کیفری مجریان احکام آن تصریح کرده است، به شرط آنکه برای انجام وظایف خود یا حمایت از خویش در برابر خطری قریب‌الوقوع از زور استفاده کنند و این استفاده ضروری و به اندازه کافی برای دفع خطر باشد. این نصی است که حدود مشروعیت را در اجرای اقدامات مرتبط با کنترل تحریک و تعقیب پدیدآورندگان محتوای حامی تروریسم یا فراهم‌کنندگان سکوهای فنی برای آن ترسیم می‌کند و به نوبه خود تضمین می‌کند که مجازات‌های مقرر در سایه توازن میان اقتضائات امنیت و ضوابط استفاده مشروع از زور اجرا شوند؛ و بدین سان نظام بازدارندگی با نظام مشروعیت در واقعیت عملی تکمیل می‌شود.[۳]

از منظر فقهیِ تطبیقی، دستگاه قضایی مصر در گسترش مجازات‌های تحریک به میراثی علمی تکیه دارد که مقرر داشته است قانون‌گذار مصری استثنائاتی دارد که مجازات محرّک را، حتی اگر جرمِ موضوعِ تحریک واقع نشود، در اجرای متونی از قانون مجازات مجاز می‌داند. برجسته‌ترین آن‌ها ماده ۱۷۴ در قلمرو جرائم مخل امنیت حکومت و براندازی نظام آن است؛ چنان‌که مقرر می‌دارد: تحریک به براندازی نظام حکومت و ترویج مکاتب با زور یا ارعاب[۴]؛ همراه با تبیین اینکه تحریک در تصور فنی‌اش گفتاری صرف نیست، بلکه فعالیتی ایجابی است که ایجاد یا تقویت عزم را در ذهن مخاطب هدف می‌گیرد. این گزینش بر قانون خاص مبارزه با تروریسم بازتاب یافت که ترویج مستقیم و غیرمستقیم و ایجاد یا استفاده فنی از پایگاه‌هایی را که در خدمت این ترویج‌اند یا مقامات را گمراه می‌کنند یا بر جریان دادرسی اثر می‌گذارند مجازات کرد؛ امری که کیفر در مصر را به آمیزه‌ای آگاهانه از مجازات سالب آزادی و تدابیر تکمیلی‌ای بدل می‌سازد که محیط اجتماعی، مالی و فنیِ تحریک را محاصره می‌کنند تا خطر آن زائل شود یا مدت قانونی آن با اقدامی قضاییِ منتشرشده و نافذ به سر آید.[۵]

احکام دیوان عالی (محکمه نقض) مصر از رویکرد قضایی دقیقی در برخورد با مجازات‌های تحریک پرده برداشته است که حاصل آن این است: سخت‌گیری در مجازات به‌تنهایی کافی نیست، بلکه باید پیش از آن، تنظیم روشنی از ارکان جرم و تمییزی دقیق میان تحریک مجرمانه و نقد یا بیان سیاسیِ غیرقابل‌مجازات صورت گیرد. در حکمی قدیمی و مهم که در جلسه ۱۳ مه ۱۹۴۰ در پرونده شماره ۹۹۱ سال ۱۰ قضایی صادر شد، دیوان عالی مقرر داشت که مقصود از نص ماده ۱۷۴ قانون مجازات،

---

۱. یوسف، أمیر فرج، (۲۰۰۹)، جرائم أمن الدولة العلیا فی الداخل والخارج، اسکندریه: دار المطبوعات الجامعیة، ص ۷۲.

۲. واحد مبارزه با تروریسم بین‌المللی وزارت امور خارجه مصر، گزارش ملی جمهوری عربی مصر درباره مبارزه با تروریسم ۲۰۲۱، وزارت امور خارجه مصر، ۲۰۲۱، قابل دسترسی در: https://mfaegypt.org/2021/08/02 (تاریخ دسترسی: ۲۰۲۶/۹/۱۲).

۳. موسی، محمود سلیمان، (۲۰۰۹)، الجرائم الواقعة علی أمن الدولة، اسکندریه: دار المطبوعات الجامعیة، ص ۴۸.

۴. قانون مجازات مصر شماره ۵۸ مصوب ۱۹۳۷، ماده ۱۷۴.

۵. شامی، علی حسن، (۱۹۴۹)، جریمة الاتفاق الجنائی فی قانون العقوبات المصری والمقارن، رساله دکتری، دانشگاه الازهر، قاهره، ص ۷۱.

حمایت از قانون اساسی و نظام‌های بنیادینِ مقرر برای حکومت است، نه حمایت از وزارتی معین یا دولتی مستقر یا اشخاص حاکمان به‌خودی‌خود. همچنین مقرر داشت که جرم تحریک به نفرت از نظام حکومت محقق نمی‌شود، مگر آنکه عبارات به‌گونه‌ای باشند که به نتیجه‌ای که قانون از آن نهی کرده است بینجامند و نیت مرتکب نیز معطوف به تحقق آن باشد. بدین ترتیب، دادگاه اعمال مجازات در جرائم تحریک را به ثبوت دو عنصر مادی و معنوی پیوند زد و نه به صرف تندی عبارت یا شدت نقد سیاسی.[۱]

اهمیت این حکم در حوزه مجازات‌ها از آن روست که دیوان عالی در حد توصیف متوقف نماند، بلکه اثر کیفری مستقیمی بر آن مترتب ساخت؛ چنان‌که حکم را در بخشی که واقعه را جنایتِ تحریک به نفرت از نظام حکومت دانسته بود نقض کرد و سپس میان مجازات‌هایی که ابقای آن‌ها برای جرائم دیگر ممکن بود و مجازات‌هایی که پس از زوال وصف جنایی، ادامه آن‌ها صحیح نبود، تفکیک قائل شد. این رویکرد نشان می‌دهد که مجازات در جرائم تحریک از صحت توصیف جدا نیست؛ پس اگر دادگاه ماهوی در اینکه فعل را تحریکِ مخل نظام حکومت بداند خطا کند، پس از زوال وصف حقوقیِ شدیدتر، تصحیح مجازات یا کنار گذاشتن آنچه مستندی ندارد واجب است.

در قلمرو تحریک از طریق شبکه‌های اجتماعی، دیوان عالی در فرجام‌خواهی شماره ۳۹۷۲۵ سال ۸۵ قضایی، جلسه ۲۰۱۸/۲/۲۴، مقرر داشت که محکومیت متهم به دو جرم تحریک به خشونت و تظاهرات به منظور برهم‌زدن صلح عمومی از طریق شبکه‌های اجتماعی، اگر حکم به عباراتی کلی بسنده کند و ماهیت الفاظی را که به خشونت یا تظاهرات تحریک می‌کنند، مضمون آن‌ها و میزان انطباقشان با اهداف ممنوع قانونی را بیان نکند، صحیح نیست. دادگاه این قصور را موجب نقض حکم دانست؛ و معنای این امر آن است که مجازات در جرائم تحریک دیجیتال بر توصیفی کلی از محتوا بنا نمی‌شود، بلکه حکم باید عبارات یا پست‌های موضوع جرم‌انگاری و وجه دلالت آن‌ها بر تحریک را بیان کند تا دیوان عالی بتواند بر صحت اعمال قانون نظارت کند.[۲]

همچنین رویکرد جدید دیوان عالی درباره جرم ترویج افکار یا عقاید تروریستیِ مقرر در ماده ۱/۲۹ قانون مبارزه با تروریسم شماره ۹۴ مصوب ۲۰۱۵ بر این استقرار یافته است که عنصر معنوی هنگامی محقق می‌شود که اراده متهم، از رهگذر افعالی که به او نسبت داده شده، به برهم‌زدن امنیت عمومی و ترویج افکار یا عقایدی که به ارتکاب اعمال تروریستی دعوت می‌کنند معطوف باشد. دادگاه مقرر داشت که علم و اراده از امور نفسانی‌اند که دادگاه ماهوی می‌تواند آن‌ها را از اوضاع و احوال دعوا و ملابسات آن استنباط کند و برای اثبات آن‌ها طریق خاصی شرط نیست، بلکه اقناع دادگاه از هر دلیل یا قرینه معتبری کافی است. از این امر برمی‌آید که مجازات مقرر برای تحریک یا ترویج تروریستی در مصر بر جمع میان خطرناکی فعل از یک سو و کفایت دلیل بر سوءنیت از سوی دیگر استوار است؛ پس صرف انتشار یا اداره صفحه کافی نیست، مگر آنکه وقایع از معطوف‌بودن اراده به خدمت به هدف تروریستی یا دعوت به آن پرده بردارد.[۳] از این رو، رویه دیوان عالی مصر معیاری اجرایی و مهم به متون کیفری می‌افزاید که عبارت است از اینکه تشدید مجازات در جرائم تحریک، دادگاه را از بیان الفاظ یا وسایل یا پست‌هایی که محکومیت بر آن‌ها استوار است، و از بیان پیوند میان این الفاظ و خطرِ موضوعِ مجازات معاف نمی‌کند. این رویکرد توازنی ضروری میان حمایت از امنیت دولت در برابر تحریک و جلوگیری از گسترش مجازات به صرف عقیده یا نقد سیاسی برقرار می‌سازد، به‌گونه‌ای که مجازات اعمال نشود مگر آنکه ثابت شود بیان از دایره عقیده خارج شده و به دایره تحریکِ اثرگذار و قانوناً قابل‌مجازات وارد شده است.

---

۱. دیوان عالی (محکمه نقض) مصر، پرونده شماره ۹۹۱ سال ۱۰ قضایی، جلسه ۱۳ مه ۱۹۴۰، مجموعهٔ القواعد القانونیهٔ، ج ۵، ص ۱۹۸، درباره تفسیر ماده ۱۷۴ قانون مجازات و حدود تحریک به نفرت از نظام حکومت.

۲. دیوان عالی (محکمه نقض) مصر، فرجام‌خواهی شماره ۳۹۷۲۵ سال ۸۵ قضایی، جلسه ۲۴ فوریه ۲۰۱۸، دفتر فنی، سال ۶۹، قاعده ۳۴، ص ۲۴۶.

۳. دیوان عالی (محکمه نقض) مصر، حکمی جدید درباره ماده ۱/۲۹ قانون مبارزه با تروریسم شماره ۹۴ مصوب ۲۰۱۵، منتشرشده در [پایگاه] کانون وکلای مصر به تاریخ ۸ ژوئن ۲۰۲۱.

نتیجه‌گیری

بر پایه مطالعه تحلیلی و تطبیقیِ سیاست جنایی قضایی در قبال جرائم تحریکِ مخل امنیت دولت در عراق و مصر، پژوهش به نتایج و پیشنهادهای زیر دست یافته است:

نخست: نتایج

۱. پژوهش به این نتیجه رسید که قانون‌گذاری عراق و مصر در ساماندهی تحریک راهی دوگانه را پیموده‌اند: راه نخست بر قواعد عمومی مشارکت جزایی تکیه دارد و راه دوم بر جرم‌انگاری مستقل و پیشگیرانه افعال تحریکِ مخل امنیت دولت.

۲. پژوهش به این نتیجه رسید که شکوفایی و گسترش فناوری و تحول ابزارها و وسایل ارتباطی به تحول سیاست قضایی برای مقابله با تحریک در محیط دیجیتال انجامیده است.

۳. پژوهش به این نتیجه رسید که نظام مصر در تعیین وظایف نهادهای تخصصی برای رسیدگی سریع به پرونده‌های تروریستی و تحریکی ممتاز است، در حالی که در نظام عراق، دستگاه قضایی صلاحیت نظارت مستقیم بر اقدامات و وظایف دستگاه مبارزه با تروریسم را بر عهده دارد.

۴. پژوهش به این نتیجه رسید که مجازات شدید وسیله‌ای مؤثر برای مقابله است و اقدامات تأمینی و احتیاطیِ پیش‌دستانه در رویارویی با چالش تحریکِ مخل امنیت دولت سودمندند.

۵. پژوهش به این نتیجه رسید که منوط ساختن اعمال تدابیر پیشگیرانه و استثنایی به تصمیمات و دستورهای قضاییِ مستدل و محدود به مدت‌های معین، تضمین اصلیِ جلوگیری از تعسف دستگاه‌های قوه مجریه و صیانت و حمایت از حق ابراز عقیده و نقد مشروع در برابر قرارگرفتن در معرض مجازات است.

دوم: پیشنهادها

۱. پژوهش قانون‌گذاران عراق و مصر را به ارائه تعریفی جامع و مانع از تحریک و مفاهیم مرتبط با آن فرامی‌خواند تا از گسترش تفسیر قضایی کاسته و قطعیت حقوقی تضمین شود.

۲. پژوهش ضرورت بازنگری در مهلت‌های زمانیِ مقرر برای نظارت الکترونیکی و بازرسی دیجیتال را توصیه می‌کند و اینکه این اقدامات در برخورد با حساب‌های الکترونیکی به اخذ موافقت قضایی پیشین مشروط شوند تا تعرض نکردن به آزادی‌های اشخاص و آزادی بیانی که قانوناً ممنوع نیست تضمین گردد.

۳. پژوهش تأسیس نهاد قضایی تخصصی در عراق، به سان وضعیت مصر، را توصیه می‌کند که به متخصصان فنیِ صاحب تجربه در ادله فنی مجهز باشد تا سوءنیت و عنصر مادیِ رفتار تحریک‌آمیزِ منتشرشده از طریق شبکه‌های اجتماعی را ارزیابی کنند.

۴. پژوهش ضرورت فعال‌سازی سازوکارهای همکاری و هماهنگی با مؤسسات فناوری و ارائه‌دهندگان خدمات ارتباطات و اینترنت را برای اجرای سازوکارهای خودتنظیمی و ضوابط خدماتی که محتوای خشونت‌آمیز و تروریستی را ممنوع می‌کنند، مطابق با قطعنامه ۱۶۲۴ شورای امنیت و راهنماهای ارشادی دفتر مقابله با مواد مخدر و جرم سازمان ملل متحد، توصیه می‌کند.

ملاحظات اخلاقی

مشارکت نویسندگان

نویسندگان به نحو مساوی در نگارش مقاله همکاری داشتند.

تعارض منافع

بر اساس اظهارات نویسندگان، این مقاله تعارض منافعی ندارد.

حامی مالی

بنابر اظهارات نویسندگان این پژوهش هیچگونه حامی مالی ندارد.

سپاسگزاری

از تمامی مشارکت کنندگان در این پژوهش سپاسگزاری می شود.

منابع

أبو مصطفی، أحمد محمود. (۲۰۰۷). الإرهاب ومواجهته جنائیًا. الفتح للطباعة والنشر.

الألفی، محمد محمد صالح. (۲۰۱۱). الجرائم المضرة بأمن الدولة [رساله دکتری]. دانشکده حقوق، دانشگاه قاهره.

البهی، رغدة. (۲۰۲۳). التجربة المصریة فی مکافحة الإرهاب السیبرانی: رؤیة تحلیلیة. مرکز الأهرام للدراسات السیاسیة والاستراتیجیة.

الحوامدة، لورنس سعید. (۲۰۲۲). جریمة الإرهاب الإلکترونیة فی التشریعات الجنائیة: دراسة تحلیلیة مقارنة. مجلة کلیة الشریعة والقانون بتفهنا الأشراف، جامعة الأزهر(۲۴, جزء ۱). https://doi.org/10.21608/jfslt.2022.251556

العجیلی، ناظر أحمد منديل مهدی، و شعبان، یاسر عواد. (۲۰۱۷). الآلیات القانونیة لمکافحة الإرهاب فی القانون الدولی المعاصر. مجلة العلوم القانونیة، ۳۲(۴).

العادلی، محمود صالح. (۱۹۹۳). الإرهاب والعقاب: شرح القانون الجنائی للإرهاب طبقًا للقانون رقم ۹۷ لسنة ۱۹۹۲ (چاپ اول). دار النهضة العربیة.

العانی، شاکر. (۱۹۷۳). الجرائم الماسة بأمن الدولة الخارجی المنصوص علیها فی قانون العقوبات العراقی الجدید: بحث مقارن. القضاء: مجلة حقوقیة، ۲۸(۱).

المصری، أحمد عبد العظیم مصطفی. (۲۰۰۳). المواجهة التشریعیة لجرائم الإرهاب فی التشریع المصری والقانون المقارن [رساله دکتری]. دانشکده حقوق، دانشگاه قاهره.

المهداوی، علی أحمد صالح. (۱۹۹۶). المصلحة وأثرها فی القانون. جامعة بغداد.

بهنام، رمسیس. (۱۹۶۸). النظریة العامة للقانون الجنائی. منشأة المعارف.

توکان، تکلیف عواد عبید. (۲۰۲۴). المسؤولیة الجزائیة للمحرض فی جرائم الخطر. مجلة کلیة دجلة الجامعة، ۷(۱).

جاسم، فراس نعیم. (۲۰۲۱). مواجهة خطاب التحریض علی الإرهاب فی وسائل التواصل الاجتماعی من منظور القانون الدولی. مجلة کلیة القانون والعلوم السیاسیة، (۱۲). https://doi.org/10.61279/ffz6vq93

حسین، حسین عبد علی. (۱۹۸۳). الاتفاق الجنائی فی التشریع العراقی، دراسة مقارنة [پایان‌نامه کارشناسی ارشد]. دانشگاه بغداد.

خلف، حسام عبد الأمیر. (۲۰۱۹). التکامل بین القانون الدولی الجنائی والقانون الدولی الإنسانی فی مکافحة الإرهاب. مجلة العلوم القانونیة. https://doi.org/10.35246/jols.v31is.106

دیوان تمیز فدرال عراق، هیئت عمومی. (۲۰۱۰، ۲۶ اکتبر). رأی شماره ۴۹/احاله/۲۰۱۰. پایگاه اینترنتی شورای عالی قضایی عراق.

دیوان تمیز فدرال عراق، هیئت موسع کیفری. (۲۰۱۹، ۲۷ مارس). رأی شماره ۲۰۴/هیئت موسع کیفری/۲۰۱۹. پایگاه اینترنتی شورای عالی قضایی عراق.

رشید، عدنان عبد الله، و یاسین، کاوة. مبارزه الإرهاب وحق الإنسان فی الخصوصیة.

زمزم، عبد المنعم محمد شوقت. (۲۰۱۹). إسقاط الجنسیة فی الجرائم الإرهابیة وحالات المساس بأمن الدولة: المنظور القانونی وآلیات المواجهة. المجلة القانونیة، ۶(۱).

سازمان ملل متحد، شورای امنیت، کمیته مبارزه با تروریسم. انتشار الکترونیکی.

سرور، أحمد فتحی. (۱۹۹۱). الوسیط فی قانون العقوبات، القسم الخاص. دار الفکر العربی.

سرور، أحمد فتحی. (۱۹۹۶). الوسیط فی قانون العقوبات، القسم العام. دار النهضة العربیة.

سعید، محمد محمود. (۱۹۹۵). جرائم الإرهاب: أحکامها الموضوعیة وإجراءات ملاحقتها. دار النهضة العربیة.

شامی، علی حسن. (۱۹۴۹). جریمۀ الاتفاق الجنائی فی قانون العقوبات المصری والمقارن [رساله دکتری]. دانشگاه الازهر.

شکر، إشراق محمود. (۲۰۲۳). فکرۀ الجریمۀ الإرهابیۀ فی القانون العراقی. مجلۀ الکلیۀ الإسلامیۀ الجامعۀ(۷۲, جزء ۲).

عباس، رائد صبار. (۲۰۲۱). إشکالیات قانون مکافحۀ الإرهاب العراقی رقم (۱۳) لسنۀ ۲۰۰۵. مجلۀ المعهد. (۷).

https://doi.org/10.61353/ma.0070279

عبد، سیف علی، و عبد الله، فراس عبد المنعم. (۲۰۲۳). الغایۀ الإرهابیۀ. مجلۀ العلوم القانونیۀ، ۳۷.

https://doi.org/10.35246/jols.v38i2.686

عبد الأمیر، حنین علاء، و حسون، ثامر ماهر. المسؤولیۀ الجزائیۀ الناشئۀ عن التحریض عبر الإنترنت. مجلۀ القادسیۀ للقانون والعلوم السیاسیۀ (ویژه‌نامه نخستین همایش حقوقی دانشگاه المستقبل).

عبد العال، عصام الدین. الأحکام الموضوعیۀ للتحریض الإلکترونی علی الإرهاب. مجلۀ الفکر الشرطی، أکادیمیۀ العلوم الشرطیۀ.

غفور، کوسار سعید، و قادر، أمانج ناصح. (۲۰۲۱–۲۰۲۲). محاکمۀ مرتکبی جریمۀ معسکر سبایکر وفق القوانین العراقیۀ، أم اختصاص المحکمۀ الجنائیۀ الدولیۀ؟ پژوهش علمی، دانشگاه جرمو، مرکز پژوهش‌های جرمو درباره نسل‌کشی و جرائم دسته‌جمعی.

فاضل، محمد عزت. (۲۰۲۴). المواجهۀ الجنائیۀ للتطرف المؤدی إلی الإرهاب الإلکترونی. مجلۀ المستنصریۀ للدراسات العربیۀ والدولیۀ، ۱(۷).

قانون تأسیس صندوق تکریم شهدا شماره (۱۶) مصوب ۲۰۱۸، اصلاح‌شده به موجب قانون شماره (۴) مصوب ۲۰۲۱ .(۲۰۲۱/۲۰۱۸).

قانون دستگاه مبارزه با تروریسم شماره (۳۱) مصوب ۲۰۱۶.

قانون ساماندهی فهرست‌های نهادهای تروریستی و تروریست‌ها شماره (۸) مصوب ۲۰۱۵.

قانون عفو عمومی شماره (۲۷) مصوب ۲۰۱۶.

قانون مجازات عراق شماره (۱۱۱) مصوب ۱۹۶۹ (اصلاحی).

قانون مجازات مصر شماره (۵۸) مصوب ۱۹۳۷.

قانون آیین دادرسی کیفری مصر شماره (۱۵۰) مصوب ۱۹۵۰.

قانون مبارزه با تروریسم عراق شماره (۱۳) مصوب ۲۰۰۵.

قانون مبارزه با تروریسم مصر شماره (۹۴) مصوب ۲۰۱۵.

محمد، لطیفۀ حمید. (۱۹۹۴). القصد الجنائی الخاص [پایان‌نامه کارشناسی ارشد]. دانشگاه بغداد.

موسی، محمود سلیمان. (۲۰۰۹). الجرائم الواقعۀ علی أمن الدولۀ. دار المطبوعات الجامعیۀ.

واحد مبارزه با تروریسم بین‌المللی وزارت امور خارجه مصر. (۲۰۲۱). گزارش ملی جمهوری عربی مصر درباره مبارزه با تروریسم ۲۰۲۱. وزارت امور خارجه مصر.

یوسف، أمیر فرج. (۲۰۰۹). جرائم أمن الدولۀ العلیا فی الداخل والخارج. دار المطبوعات الجامعیۀ.

References

Abu Mustafa, A. M. (2007). Terrorism and its criminal confrontation. Al-Fath for Printing and Publishing.

Abbas, R. S. (2021). Problems of the Iraqi Anti-Terrorism Law No. 13 of 2005. *Al-Mahad Journal*(7). https://doi.org/10.61353/ma.0070279

Abd, S. A., & Abdullah, F. A. M. (2023). The terrorist purpose. *Journal of Legal Sciences, 37*. https://doi.org/10.35246/jols.v38i2.686

Abdel Amir, H. A., & Hassoun, T. M. Criminal liability arising from online incitement. Al-Qadisiyah Journal of Law and Political Science (Special issue of the First Legal Conference of Al-Mustaqbal University).

Abdel Aal, I. D. Substantive provisions of electronic incitement to terrorism. Police Thought Journal, Police Sciences Academy.

Al-Adly, M. S. (1993). Terrorism and punishment: Explanation of the criminal law on terrorism according to Law No. 97 of 1992 (1st ed.). Dar Al-Nahda Al-Arabiya.

Al-Alfi, M. M. S. (2011). Crimes harmful to state security [Doctoral dissertation, Faculty of Law, Cairo University].

Al-Ani, S. (1973). Crimes affecting external state security as stipulated in the new Iraqi Penal Code: A comparative study. *Al-Qada: Legal Journal*, *28*(1).

Al-Bahy, R. (2023). The Egyptian experience in combating cyberterrorism: An analytical perspective. Al-Ahram Center for Political and Strategic Studies.

Al-Hawamdeh, L. S. (2022). The crime of electronic terrorism in criminal legislation: A comparative analytical study. *Journal of the Faculty of Sharia and Law in Tafhana Al-Ashraf, Al-Azhar University*(24, Part 1). https://doi.org/10.21608/jfslt.2022.251556

Al-Ijili, N. A. M. M., & Shaaban, Y. A. (2017). Legal mechanisms for combating terrorism in contemporary international law. *Journal of Legal Sciences, 32*(4).

Al-Mahdawi, A. A. S. (1996). Interest and its impact on law. University of Baghdad.

Al-Masri, A. A. A. M. (2003). Legislative confrontation of terrorism crimes in Egyptian legislation and comparative law [Doctoral dissertation, Faculty of Law, Cairo University].

Behnam, R. (1968). The general theory of criminal law. Munshaat Al-Maarif.

Egyptian Ministry of Foreign Affairs, International Counter-Terrorism Unit. (2021). *National report of the Arab Republic of Egypt on combating terrorism 2021*. Ministry of Foreign Affairs of Egypt.

Egyptian Anti-Terrorism Law No. 94 of 2015. (2015).

Egyptian Code of Criminal Procedure No. 150 of 1950. (1950).

Egyptian Law Regulating Lists of Terrorist Entities and Terrorists No. 8 of 2015. (2015).

Egyptian Penal Code No. 58 of 1937. (1937).

Fadel, M. I. (2024). Criminal confrontation of extremism leading to electronic terrorism. *Al-Mustansiriya Journal of Arab and International Studies, 1*(7).

Federal Court of Cassation of Iraq, General Body. (2010, October 26). Decision No. 49/Referral/2010. Website of the Supreme Judicial Council of Iraq.

Federal Court of Cassation of Iraq, Expanded Criminal Body. (2019, March 27). Decision No. 204/Expanded Criminal Body/2019. Website of the Supreme Judicial Council of Iraq.

Ghafour, K. S., & Qadir, A. N. (2021–2022). Trial of the perpetrators of the Camp Speicher crime under Iraqi laws, or the jurisdiction of the International Criminal Court? Scientific Research, University of Garmian, Garmian Center for Research on Genocide and Mass Crimes.

Hussein, H. A. A. (1983). Criminal agreement in Iraqi legislation: A comparative study [Master's thesis, University of Baghdad].

Iraqi Anti-Terrorism Law No. 13 of 2005. (2005).

Iraqi General Amnesty Law No. 27 of 2016. (2016).

Iraqi Law Establishing the Martyrs Honor Fund No. 16 of 2018, as amended by Law No. 4 of 2021. (2018/2021).

Iraqi Law on the Counter Terrorism Apparatus No. 31 of 2016. (2016).

Iraqi Penal Code No. 111 of 1969 (as amended). (1969).

Jasim, F. N. (2021). Confronting the discourse of incitement to terrorism on social media from the perspective of international law. *Journal of the College of Law and Political Science*(12). https://doi.org/10.61279/ffz6vq93

Khalaf, H. A. A. (2019). Integration between international criminal law and international humanitarian law in combating terrorism. *Journal of Legal Sciences*. https://doi.org/10.35246/jols.v31is.106

Mohamed, L. H. (1994). Special criminal intent [Master's thesis, University of Baghdad].

Moussa, M. S. (2009). Crimes against state security. University Publications House.

Rashid, A. A., & Yassin, K. Combating terrorism and the human right to privacy.

Said, M. M. (1995). Terrorism crimes: Their substantive provisions and prosecution procedures. Dar Al-Nahda Al-Arabiya.

Shami, A. H. (1949). The crime of criminal agreement in Egyptian and comparative penal law [Doctoral dissertation, Al-Azhar University].

Shukr, I. M. (2023). The concept of the terrorist crime in Iraqi law. Journal of the Islamic University College(72, Part 2).

Sorour, A. F. (1991). The mediator in the Penal Code: Special part. Dar Al-Fikr Al-Arabi.

Sorour, A. F. (1996). The mediator in the Penal Code: General part. Dar Al-Nahda Al-Arabiya.

Toukan, T. A. O. (2024). Criminal liability of the instigator in danger crimes. *Dijlah University College Journal*, *7*(1).

United Nations Security Council, Counter-Terrorism Committee. Electronic publication.

Youssef, A. F. (2009). High state security crimes inside and outside the country. University Publications House.

Zamzam, A. M. S. (2019). Revocation of nationality in terrorist crimes and cases of harming state security: The legal perspective and confrontation mechanisms. *The Legal Journal*, *6*(1).